

Transnasjonal aktivisme mot tortur:

*Norske psykologer og psykiatere og traumebehandling
av flyktninger*

Martha Maria Enger

Masteroppgave ved institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2019

Transnasjonal aktivisme mot tortur

Hvorfor og hvordan ble norske psykologer og psykiatere opptatt av traumebehandling av flyktninger?

Copyright Martha Maria Enger

2019

Transnasjonal aktivisme mot tortur: Norske psykologer og psykiatere og
traumebehandling av flyktninger.

Martha Maria Enger

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker hvordan og hvorfor norske psykologer og psykiatere ble opptatt av traumebehandling av flyktninger. Gjennom 1970-tallet utviklet det seg fra spredte og personlig initiativ til å bli etablert et statlig Psykososialt team for flyktninger i 1986. I arbeidet med oppgaven har det pekt seg ut tre hovedtema. For det første hadde psykologene og psykiaterne et personlig initiativ og et solidaritetsengasjement. Dette engasjementet ble formet av personlige opplevelser og internasjonale hendelser. For det andre ble det et stort fokus på tortur på 1970-tallet. Dette fokuset ble særlig drevet av menneskerettighetsorganisasjoner som knyttet til seg helsepersonell for å dokumentere tortur og overgrep. I dette samarbeidet ble følgene av tortur tydeliggjort og det ble utviklet verktøy som ble viktige i traumebehandlingen. Til sist ble psykologene og psykiaterne på 1980-tallet del av et transnasjonalt nettverk som utvekslet kunnskap og erfaringer i internasjonale og regionale forum. Denne kunnskapsutvekslingen ble essensiell for utviklingen av et traumebehandlingstilbud i Norge.

Forord

Mine år som masterstudent er ved veis ende. Det har vært utrolig lærerikt og inspirerende! Jeg føler på en stor ærefrykt for å ha fått lov til å dykke ned i et tema som i så stor grad har vært uberørt av forskningen.

Det har vært mange som har bidratt til denne oppgaven og som fortjener min dypeste takknemlighet. Tusen takk til min veileder Hanne Hagtvedt Vik for ditt engasjement og for dine konstruktive og nyttige råd. Takk til mastergruppa som har bidratt med gode kommentarer og fellesskap.

En stor takk skal rettes til Nora Sveaass som har delt så velvillig av sin historie med meg og hjulpet meg med å danne et levende bilde av miljøet på 1970- og 1980-tallet. Takk for at jeg har fått tilgang til ditt skattkammer av et kontor og for din tilgjengelighet for mine små og store spørsmål. Takk til Edvard Hauff, Solveig Dahl, Sverre Varvin og Loes van Willigen som har bidratt med sine historier. De har vært essensielle i jobben med å pusle det hele sammen.

Takk til Frida og Aurora for emosjonell støtte. Takk til mamma for omsorg og ernæring i masterinnspurten.

Sist, men ikke minst, til min lille familie: Daniel og Ylva. Dere stikker av med seieren for verdens beste heiagjeng. Tusen takk for korrekturlesing, gode innspill, støttende ord og en evig strøm av kjærlighet og kinderegg. Dere er helt uvurderlige!

Martha Maria Enger

Oslo, 3. november 2019

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING.....	9
1.1 PSYKOLOGI OG PSYKIATRI: TRAUMEBEHANDLING FØR 1970	10
1.2 TEORETISKE PERSPEKTIVER.....	18
1.3 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING	20
1.4 KILDER OG METODE.....	21
1.5 OPPGAVENS OPPBYGGING	25
2. PERSONLIG INITIATIV OG ENGASJEMENT.....	27
2.1 EKSISTERENDE KUNNSKAP.....	27
2.2 OPPLEVELSER AV KRIG OG KONFLIKT	28
2.3 RADIKALT ENGASJEMENT.....	32
2.4 FRA SOLIDARITET TIL MENNESKERETTIGHETER	36
3. IKKE-STATLIGE AKTØRERS ROLLE I FOKUSET PÅ TORTUR.....	41
3.1 AMNESTY INTERNATIONAL.....	41
3.2 ANDRE IKKE-STATLIGE AKTØRER.....	44
3.3 PSYKOLOGIEN OG MENNESKERETTIGHETENE SATT I SYSTEM.....	50
4. INSTITUSJONALISERING.....	53
4.1. PSYKOSOSIALT TEAM FOR FLYKTNINGER.....	53
4.2 EN ANTITORTUR- OG REHABILITERINGSBEVEGELSE	57
4.3 KUNNSKAPS- OG IDÉUTVEKSLING	59
4.4 EPISTEMISKE SAMFUNN OG TRANSNASJONALISME.....	66
5. AVSLUTNING.....	69
5.1 ETTERORD.....	69
5.2 AVSLUTNING.....	69
KILDER OG LITTERATUR	75
VEDLEGG	83

1. Innledning

I 1986 ble Psykososialt team for flyktninger opprettet som den første statlige institusjonen som arbeidet med traumebehandling av flyktninger i Norge. I de fire årene teamet eksisterte, besto det av tre fast tilknyttede psykiatere og en psykolog, i tillegg til en rekke terapeuter som arbeidet deltid uten fast engasjement. Felles for psykiaterne og psykologene som arbeidet i teamet var at de hadde et sterkt humanitært engasjement og et ønske om å utvikle et nytt fagfelt innenfor psykologien som skulle fokusere på flyktningers mentale helse. Teamet var det første institusjonelle traumetilbudet for flyktninger i Norge, og det ble i 1990 videreutviklet til Psykososialt senter for flyktninger.

Denne oppgaven vil undersøke hvordan og hvorfor norske psykologer og psykiatere begynte å engasjere seg for flyktningers mentale helse. Jeg er særlig interessert i samspillet mellom psykologenes profesjonelle kunnskaper og deres bredere samfunnsengasjement. Her var psykologene del av de nevnte to internasjonale trendene som var nært knyttet sammen. Den ene var økt internasjonalt menneskerettighetsengasjement, og da særlig i forhold til torturspørsmålet. Den andre var internasjonal profesjonsutvikling for flyktningers helse i form av etablering av kunnskap og institusjoner. For å forstå akkurat hvordan disse internasjonale trendene fikk betydning for norske psykologer, vil denne oppgaven kartlegge og diskutere hva som førte de første psykologene til feltet og hvordan det utviklet seg derfra.

Forhistorien til det norske Psykososialt team for flyktninger kan sees som del av et økende internasjonalt solidaritets- og menneskerettighetsengasjement. Historikere har det siste tiåret undersøkt hvordan og hvorfor internasjonale menneskerettsnormer fra 1960-tallet ble viktigere for frivillige organisasjoner, sosiale bevegelser, profesjonsgrupper, stater og internasjonale organisasjoner. Denne utviklingen skjøt fart gjennom andre halvdel av 1970-tallet. Amnesty International, for eksempel, ble dannet i 1961 og opplevde sterk medlemsvekst og fikk stadig nye nasjonale avdelinger og lokale grupper i siste halvdel av

1970-tallet.¹ Antropologer og etnografer hadde siden slutten av 1960-tallet engasjert seg for urfolks situasjon, særlig i Latin-Amerika, og dannet flere støtteorganisasjoner.² Psykologer og psykiatere i og utenfor Norge føyer seg inn i rekken som et annet eksempel på en profesjonsgruppe som engasjerte seg i internasjonalt solidaritetsarbeid, og som knyttet sitt arbeid til internasjonale menneskerettighetsnormer.

Samtidig reflekterte utviklingen av et norsk fagmiljø for traumebehandling av flyktninger et opplevd behov i norske behandlingsrom der pasienter fra fjerntliggende land hadde behov for en annen type hjelp enn det som var vanlig. På 1970-tallet opplevde Norge den første store bølgen av flyktninger og asylsøkere.³ Vietnamkrigen og kuppet i Chile bidro til å øke fokuset på tortur og førte til store flyktningstrømmer. I møte med flyktninger som hadde vært utsatt for tortur og traumer ble norske psykologer klare over hvor viktig det var å utvikle et nytt fagfelt som skulle fokusere på flyktningers mentale helse.

For å forstå akkurat hvordan de to internasjonale trendene fikk betydning, vil denne oppgaven kartlegge og diskutere hva som førte de første norske psykologene og psykiaterne til feltet, og hvordan det utviklet seg derfra. Oppgaven starter på 1970-tallet da fokuset på tortur ble stort både i Norge og globalt, i forbindelse med krigen i Vietnam og kuppene i Latin-Amerika. I samme periode begynte enkelte psykologer og psykiatere i Norge å engasjere seg for flyktningers rettigheter. At oppgaven starter her, betyr ikke at det ikke eksisterte noe tidligere forskning på, eller arbeid med, flyktningers psykiske helse, men det som fantes hadde lite omfang og var knapt noe betydelig fenomen innen faget.

1.1 Psykologi og psykiatri: Traumebehandling før 1970

Internasjonalt er de tidligste beskrivelsene av psykologiske reaksjoner som følge av krigshendelser fra den amerikanske borgerkrigen (1861-1865) og den russisk-japanske krigen

¹ Eckel, Jan. "The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the Changing Fate of Human Rights Activism from the 1940s through the 1970s", I *Humanity Journal*, Vol. 4 No. 2 (2013): 183-214.

² Se blant annet Keck, Margaret E., og Kathryn Sikkink. *Activists beyond borders – Advocacy Networks in International Politics*. USA: Cornell University Press, 1998, 138 og Wildenthal, Lora. "Imagining Threatened People". I *Imagining Human Rights*, redigert av Susanne Kaul og David Kim. Berlin: De Gruyter, 2015, 102, Messer, Ellen. "Anthropology and Human Rights", *Annual Review of Anthropology*, Vol 221, No 1 (1993): 221-249, 230.

³ Brochmann, Grete, «1980-åra – flyktingene kommer». I *Norsk innvandringshistorie, i globaliseringens tid 1940-2000*, redigert av Knut Kjeldstadli, Oslo: Pax Forlag AS, 2003, 161.

(1904-1905).⁴ Erfaringene fra første og andre verdenskrig bidro til en raskere utvikling av kunnskapsområdet. Under første verdenskrig var behandlingstilbudet stadig snevert og tilbudet som fantes ble gitt til soldater som hadde vært aktive under krigen.⁵ Sigmund Freud brukte begrepet *krigsnevrose* i psykoanalytisk behandling som en forklaring på hvorfor soldater slet med sin mentale helse selv i fredstid.⁶ Begrepet fikk lite gjennomslag i sin samtid, men representerte likevel en gryende forståelse for traumeproblematikken som senere skulle bidra til å legge grunnlaget for å utvikle en adekvat behandling.⁷ Nazistenes grusomheter under andre verdenskrig bidro til at psykologer og psykiatere ble oppmerksomme på traumer som oppsto blant politiske fanger, krigsseilere og fanger fra konsentrasjonsleirer.⁸

I Norge var det også lite forskning på organisert vold og traumer før 1970-tallet, med noen unntak som psykologene og psykiaterne kunne hente inspirasjon fra. Ørnulv Ødegårds arbeid blir trukket frem som starten på en norsk forskningstradisjon.⁹ Ødegård publiserte sitt forskningsprosjekt om mental helse og migrasjon om de norske utvandrerne til Amerika så tidlig som i 1932.¹⁰ For Ødegård ble første verdenskrig viktig for interessen for psykiatrien, spesielt vekket Monrad-Krohns forelesninger om krigsnevroses hans nysgjerrighet.¹¹

⁴ Lavik, Nils Johan. «Organisert vold i et historisk/psykologisk perspektiv – aktører og ofre fra nazismen til 1990-årene», Rapport fra psykososialt senter for flyktninger, No. 02, Oslo, 1992, 2.

⁵ Lavik, Nils Johan. "Organized Violence and Mental Health – Historical and Psychological Perspectives on the 20th Century". I *Pain and Survival – Human Rights Violations and Mental Health*. Redigert av Nils Johan Lavik, Nora Sveaass, Mette Nygård og Eva Fannemel. Oslo: Scandinavian University Press, 1994, 87.

⁶ «Krigsnevrose» er en egen oversettelse fra begrepet «war neurosis», se Crocq, Marc-Antoine og Louis Crocq. "From Shell-Shock to War and War Neurosis to Posttraumatic Stress Disorder – A History of Psychotraumatology" i *Dialogues of Clinical Neuroscience*, Vol. 2, No. 1 (2000): 47-55 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3181586/> [Hentet 12.10.2017].

⁷ Lavik, "Organized Violence and Mental Health", 88.

⁸ Lavik, «Organisert vold i et historisk/psykologisk perspektiv», 3-6.

⁹ Hauff om Ødegård: «Forholdet mellom mental helse og migrasjon har lenge vært et sentralt diskusjons- og forskningstema innenfor sosialpsykiatrien. Et dominerende stridsspørsmål har vært om migranter har hyppigere psykiske lidelser enn den fastboende befolkningen. Et grunnleggende arbeid innenfor dette forskningsområdet er Ødegårds undersøkelse av norske emigranter til USA» se Hauff, Edvard. «Psykiske lidelser hos flyktninger og innvandrere», *Og livet går videre – Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 34.

¹⁰ Ødegård, Ørnulv. *Emigration and Insanity: A Study of Mental Disease among the Norwegianborn Population of Minnesota*. København: Munksgaard, 1932.

¹¹ Ødegård til Eitinger: «[...] for deg var vel emigrasjonsproblematikken så overveldende at det likefrem ikke var noen vei utenom. For meg var den personlige bakgrunn helst stikk motsatt, med forfedre som «sat på gården, son etter faren» i den grad at selv den korteste forflytning stred mot all sannsynlighet. [...] Når krigen spilte en rolle også for meg, var det vel å merke den første verdenskrigen» se Ødegård, Ørnulv. «Utvandrere og psykiatrisk sykkelighet». *Og livet går videre – Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 14.

Et annet felt som fikk innvirkning på utviklingen av traumebehandling var katastrofepsykiatrien.¹² Katastrofepsykiatrien vokste frem parallelt med traumepsykiatrien, og retningene trakk på hverandres erfaringer. Arne Sund og Lars Weisæth er to foregangspersoner i Norge som de norske psykologene og psykiaterne nevner. Jotun-ulykken i 1976 og Alexander Kielland-ulykken i 1980 var to viktige hendelser for utviklingen på feltet, og bidro til forståelsen av psykiske reaksjoner som følge av store påkjenninger.¹³

Den viktigste inspirasjonskilden og inngangsporten til forskning på traumer kom fra forskningen til psykiateren Leo Eitinger. Eitinger hadde selv vært flyktning, og flyktet fra Tsjekkoslovakia til Norge i 1939, etter at Adolf Hitler og nazistene hadde annektert landet.¹⁴ Da Norge ble okkupert ble Eitinger etter hvert holdt fengslet i store deler av 1942 før han gikk om bord i «Gotenland» med kurs for Polen og Auschwitz, vinteren 1943. Da han kom tilbake til Norge etter krigen som én av fem jødiske menn, skulle opplevelsene han hadde med seg fra den tyske konsentrasjonsleiren komme til å prege alle hans forskningsprosjekter:

Et av spørsmålene som har vært en slags grunnakkord i hans [Eitingers] forskning oppsto allerede i konsentrasjonsleirene, noe han den gang drøftet med medfanger og kolleger i fangenskap: Hva kommer til å skje med mennesker som overlever og som har vært belastet med slike uhyrligheter? Hva blir det til med de unge? Hva blir virkningene i menneskers sinn av virkelige psykiske og fysiske påkjenninger?¹⁵

I 1958 publiserte Leo Eitinger sin doktorgradsavhandling, *Psykiatriske undersøkelser av flyktninger i Norge*. Formålet i avhandlingen var å undersøke omfang og art av psykiske lidelser blant flyktninger bosatt i Norge. I avhandlingen konkluderte han med at det var ti ganger større risiko for psykiske lidelser blant flyktingene som deltok i undersøkelsen enn hos den øvrige delen av befolkningen.¹⁶ I 1964 publiserte Eitinger forskning om fanger fra konsentrasjonsleirer.¹⁷ Det er dette han i ettertiden har blitt mest kjent for. Eitingers arbeid skulle bli en svært viktig inspirasjonskilde for psykologer som begynte å arbeide med traumebehandling i Norge. Denne forskningen skulle stå som en viktig inngangsport for psykologi- og psykiatrimiljøet som ble aktivt på 1970-tallet.

¹² Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

¹³ Sund, Arne og Lars Weisæth. «Katastrofepsykiatri i Norge. En industriulykke på land og en oljekatastrofe i Nordsjøen». *Og livet går videre – Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 114.

¹⁴ Skjæraasen, Magne. *Lege for livet. En bok om Leo Eitinger – medmennesket*. Oslo: Cappelen forlag, 1998, 48.

¹⁵ Skjæraasen, *Lege for livet. En bok om Leo Eitinger – medmennesket*, 217.

¹⁶ Det var flere usikkerhetsfaktorer knyttet til denne beregningen, noe han selv var fullt oppmerksom på, se Eitinger, *Psykiatriske undersøkelser hos flyktninger i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget, 1958 og Lavik, Nils Johan. «Flyktninger og psykiatri 1945-1955, folkeforflytninger i krigens kjølvann». *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*. Nr. 2 (1996): 14-16.

¹⁷ Eitinger, Leo. *Concentration Camp Survivors in Norway and Israel*. Oslo: Universitetsforlaget, 1964.

1.2 Forskningsstatus

Det finnes lite historisk forskning om internasjonalt eller norsk helsearbeid med vekt på psykisk helse. Utviklingen av traumebehandling innebar publisering av ny kunnskap, slik at det finnes en faglitteratur som ikke er faghistorisk, men som likevel omtaler feltets utvikling. Innenfor internasjonalt psykisk helsearbeid er boken *Torture and its consequences – Current treatment approaches* redigert av Metin Basoglu et viktig bidrag til fagdebatten.¹⁸ Bokens bidragsyttere er både helsepersonell som har arbeidet i land med militærregimer og politisk undertrykkelse, og helsepersonell som har arbeidet i land som har tatt imot, og behandlet, traumatiserte flyktninger. Boken tar for seg medisinske, psykologiske og psykiatriske problemstillinger i møte med flyktningene og diskuterer ulike behandlingsmetoder. Spesielt interessant for denne oppgaven er kapittelet skrevet av Loes van Willigen, «Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues» som tar for seg opprettelsen av rehabiliteringssentre med tilbud om traumebehandling.¹⁹ Her trekker van Willigen frem at det var danske og nederlandske leger tilknyttet Amnesty International som startet forskningen på følgene av tortur i Europa.

I boken *Torturen i verden angår oss alle* av Inge Kemp Genefke, skriver hun om legers arbeid mot tortur i Danmark. Boken er først og fremst en samling av hennes foredrag om tortur, men inneholder også en bakgrunns historie for torturarbeidet i Danmark. Genefke sporer bakgrunnen for det medisinske arbeidet mot tortur til Amnesty International i 1973.²⁰ Amnesty lanserte sin kampanje, *Campaign for the Abolition of Torture* i 1972, og kampanjens rapport ble publisert på den første internasjonale konferansen mot tortur året etter. I den forbindelse henvendte Amnesty seg til leger med spørsmål om de kunne bli med å ta del i arbeidet. Særlig gjaldt dette å bli med på reiser til land der det foregikk tortur. Den første legegruppen innenfor Amnesty besto av ni danske leger. Genefke forklarer danskenes initiativ med at danske leger allerede hadde en tradisjon med å undersøke og hjelpe fanger fra konsentrasjonsleirene etter andre verdenskrig. Den danske legegruppens arbeid startet i 1974. Genefke trekker chilenske flyktninger i Danmark etter kuppet i Chile og greske torturofre etter militærjuntaen i Hellas som de to gruppene som ble viktige for å samle informasjon om

¹⁸ Basoglu, Metin (redaktør). *Torture and its consequences – Current treatment approaches*. Storbritannia: Cambridge University Press, 1992.

¹⁹ Willigen, Loes van. "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues. I *Torture and its consequences*, redigert av Metin Basoglu, Storbritannia: Cambridge University Press, 1992.

²⁰ Genefke, Inge Kemp. *Torturen i verden – den angår os alle*. Danmark: Hans Reitzels forlag, 1986.

hvordan en skulle etablere en best mulig behandling for torturofre. Det var disse erfaringene som dannet grunnlaget for å opprette et tortursenter, Internasjonalt Rehabiliterings- og Forskningscenter for Torturofre (RCT) i 1982.²¹ Før de danske legene var det traumebehandling mot tortur og ikke generell traumebehandling som ble det førende i arbeidet med flyktningers psykiske helse.

Boken *Nordic Work with Traumatized Refugees – Do We Really Care* er en samling av synspunkter, erfaringer og behandlingsmetoder som ble diskutert mellom nordiske terapeuter på den nordiske konferansen for terapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger, arrangert i Bergen i 2013.²² Den nordiske konferansen ble i sin tid initiert av Psykososialt team for flyktninger og ble arrangert for første gang på Lysebu i 1987. Boken gir en oversikt over spørsmål og utfordringer terapeuter som arbeider med traumebehandling av flyktninger står ovenfor i dag, og trekker frem ulike erfaringer fra behandlingsrommet. I boken er det også et kapittel skrevet i samarbeid mellom Edvard Hauff, Nora Sveaass og Birgit Lie.²³ I kapittelet diskuterer de behandling av flyktninger i helsevesenet i Norge i 2013, men trekker også frem noe av bakgrunnen for arbeidet med flyktninger blant psykologer og psykiatere. Forfatterne peker på Eitingers publikasjon fra 1958, *Psykiatriske undersøkelser av flyktninger i Norge* som en viktig inspirasjonskilde. De beskriver også at de arbeidet med chilenske og vietnamesiske flyktninger, men det blir ikke reflektert noe videre rundt de faktorene som førte til at psykologene og psykiaterne ble engasjert i flyktningers psykiske helse.

I artikkelen «Therapy with Victims of Political Repression in Chile: The Challenge of Social Reparation» som ble publisert i *Journal of Social Issues*, deler forfatterne sine opplevelser og erfaringer om traumebehandling i Chile.²⁴ De fremhever viktigheten av å ha kjennskap til den sosiopolitiske konteksten, i tillegg til forståelse for den personlige opplevelsen, for å kunne tilby en fullverdig traumebehandling til ofre for tortur, krig og overgrep.

²¹ Genefke, *Torturen i verden – den angår os alle*, 17.

²² Lie, Birgit, Gwynyth Overland og Eugene Guribye (redaktører), *Nordic Work with Traumatized Refugees – Do We Really Care*, Storbritannia: Cambridge Scholars Publishing, 2014.

²³ Sveaass, Nora, Edvard Hauff og Birgit Lie. «Refugees and Healthcare in Norway: Historical View and Critical Perspectives», *Nordic Work with Traumatized Refugees – Do We Really Care*, redigert av Birgit Lie, Gwynyth Overland og Eugene Guribye. Storbritannia: Cambridge Scholars Publishing, 2014.

²⁴ Becker, David, Elizabeth Lira, Maria Isabel Castillo, Elena Gomez, Juana Kovalskys. «Therapy with Victims of Political Repression in Chile: The Challenge of Social Reparation». *Journal of Social Issues*, Vol. 46, No. 3 (1990): 133-149.

I Norge er det innenfor psykologien et lite fagfelt som arbeider med sammenhengen mellom psykologi og menneskerettigheter. De sentrale bidragene er skrevet av psykologene og psykiaterne jeg har intervjuet til denne oppgaven, og tekstene har dermed også vært primærkilder om deres egne refleksjoner over fagets utvikling og deres egne bidrag til denne utviklingen. Disse vil derfor bli diskutert under avsnittet om kilder og metode.

I motsetning til den nokså spredte litteraturen om utviklingen av traumebehandling for flyktninger i psykologifaget, finnes det i menneskerettighetslitteraturen flere studier av fremveksten av transnasjonal politisk aktivisme og utviklingen av profesjonsbasert engasjement. Flere studier har tatt for seg hvordan jurister og antropologer har diskutert og arbeidet med menneskerettigheter. Ved å bidra til å definere hva disse normene bør omfatte og hvordan de bør fortolkes, har de også bidratt til å utvikle det internasjonale menneskerettighetssystemet.

Jurister har vært særlig sentrale i å diskutere innholdet i menneskerettighetsnormer helt tilbake til mellomkrigstiden. Av litteratur som i dag finnes om jurister og menneskerettigheter er det noen bidrag som må trekkes frem som særlig viktige. Biografien *Rene Cassin and Human Rights* av Jay Winter og Antoine Prost, bruker livet til den franske juristen Rene Cassin som et vindu inn til arbeidet med å få på plass et internasjonalt menneskerettighetssystem fra mellomkrigstiden, og viser hvordan engasjementet på individnivå ble essensielt for en strukturell forandring.²⁵

Om tiden under andre verdenskrig beskriver Hanne Hagtvedt Vik hvordan eliteorganisasjonen American Law Institute utarbeidet et utkast til en menneskerettighetserklæring som skulle sikre et minimum av individet friheter uavhengig av styre og styresett. Prosjektet var dominert av amerikanske jurister, men også jurister fra andre land tok del i arbeidet, og rettighetserklæringer fra ulike steder i verden ble brukt som inspirasjon.²⁶ Slik viser artikkelen hvordan transnasjonale ideer var med på å forme et universelt rettighetsforslag tidlig på 1940-tallet. I boken *The Last Utopia* av Samuel Moyn påpeker forfatteren hvordan det likevel kun

²⁵ Winter, Jay og Antoine Prost. *Rene Cassin and Human Rights: From the Great War to the Universal Declaration*. USA: Cambridge University Press, 2. utgave, 2013.

²⁶ Vik, Hanne Hagtvedt. "Taming the states: The American Law Institute and the 'Statement of Essential Human Rights'", *Journal of Global History*, Vol 7, No 3 (2012), 461-482.

var et meget begrenset engasjement blant amerikanske jurister mer allment.²⁷ Likevel var organisasjonene viktige, både i enkeltland og som transnasjonale, profesjonsbaserte organisasjoner.

Howard Tolleys bok *The International Commission of Jurists* undersøker hvordan International Commission of Jurists (ICJ) utviklet seg fra opprettelsen i 1952 til bokens utgivelse i 1993.²⁸ Bokens formål er å vise hvordan organisasjonen fungerte som en transnasjonal interessegruppe som bidro til flere internasjonale rammeverk, blant annet torturkonvensjonen. Andre sentrale bidrag som beskriver ICJ er *The United Nations Convention Against Torture* av J. Herman Burgers og Hans Danelius og *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights* av Ann Marie Clark. Førstnevnte bekrefter ICJ sin sentrale rolle i å opprette en torturkonvensjon,²⁹ mens sistnevnte diskuterer organisasjonens sterke menneskerettighetsorientering.³⁰ Michael Rask Madsen har studert det europeiske menneskerettighetssystemet og argumenter for at her var dommerne særlige viktige som juridiske entreprenører for å utvikle et mer aktivt og omfattende europeisk system.³¹

Forskningslitteraturen har også flere studier av antropologenes interesse for menneskerettigheter. I artikkelen «From Skepticism to Embrace: Human Rights and the American Anthropological Association from 1947-1999» gir Karen Engle et godt overblikk over utviklingen i antropologenes engasjement.³² Fra å avvise tanken om universelle menneskerettigheter etter menneskerettighetserklæringen, begynte antropologene på 1960-tallet å bruke systemet for å mobilisere for truede befolkningsgrupper, blant annet urfolk. Et annet viktig bidrag er Ellen Messer sin artikkel «Anthropology and Human Rights».³³ Formålet med artikkelen er å vise hvordan antropologene har bidratt til å utvide rammeverket

²⁷ Moyn, Samuel. *The Last Utopia: Human Rights in History*. USA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2010.

²⁸ Tolley, Howard B. *The International Commission of Jurists: Global Advocates for Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994.

²⁹ Burgers, J. Herman og Hans Danelius. *The United Nations Convention Against Torture: A handbook on the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1988.

³⁰ Clark, Ann Marie. *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*. Princeton: Princeton University Press, 2001.

³¹ Madsen, Michael Rask. *The European Court of Human Rights Between Law and Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

³² Engle Karen, "From Skepticism to Embrace: Human Rights and the American Anthropological Association from 1947-1991". *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 3 (2001): 536-559.

³³ Messer, Ellen. "Anthropology and Human Rights".

for forståelsen av hvem som skal ha rettigheter. Dette gjelder særlig arbeidet med urfolksrettigheter og kollektive rettigheter. Artikkelen er også interessant fordi den beskriver hvordan det ble en institusjonalisering av rettighetsarbeidet. I American Anthropological Association ble en arbeidsgruppe på urfolksrettigheter utviklet til en menneskerettighetskommisjon, og antropologer begynte å arbeide i menneskerettighetsorganisasjoner.³⁴ Slik utviklet feltet seg altså fra mer spredte initiativ til institusjonsbasert arbeid.

Viktigheten av antropologenes arbeid kommer også frem i Lora Wildenthal sitt kapittel «Imagining Threatened People» fra boken *Imagining Human Rights*.³⁵ Her beskriver hun hvordan organisasjonen The Society for Threatened People arbeidet på 1970-tallet for å fremme og beskytte urfolk og minoriteters rettigheter. Organisasjonen ble opprettet under Biafra-krisen i 1967, under navnet Biafra Aid Campaign. Men etter den nigerianske borgerkrigens slutt i 1970 ble gruppen reorganisert og endret også sitt navn til The Society for Threatened People.³⁶ Organisasjonen arbeidet for å sette fokus på menneskerettighetsbrudd. Antropologene engasjerte seg i organisasjonen og bidro med forskning som ga tyngde til organisasjonens publiserte materiale. Antropologenes engasjement i gruppen og deres faglige bidrag gjorde dem til fagpersoner og aktivister på samme tid. Mange var helt bevisste på denne rollen, og så det som sin faglige plikt å engasjere seg for å arbeide politisk for sine studieobjekter.

I boken *Activists Beyond Borders* av Margareth E. Keck og Kathryn Sikkink beskriver de hvordan brasilianske antropologer opprettet transnasjonale nettverk for å protestere mot Verdensbankens lån til Brasil sitt Polonoroeste-prosjekt i 1981.³⁷ Prosjektet gikk ut på å bygge ut et stort område nordvest i Brasil, noe som ville ødelegge boområdene til mange urbefolkningspopulasjoner. Forfatterne peker på både enkeltmennesker som arbeidet som antropologer, og antropologer som dannet større nettverk, som medvirkende årsak til at saken ble løftet opp i den amerikanske kongressen og at Verdensbanken til slutt trakk lånet. Keck og Sikkink peker også på hvordan dannelsen av disse transnasjonale nettverkene er typiske innenfor menneskerettighetsbevegelsen.

³⁴ Messer, "Anthropology and Human Rights", 238.

³⁵ Wildenthal, Lora. "Imagining Threatened People".

³⁶ Wildenthal, "Imagining Threatened People", 101.

³⁷ Keck og Sikkink. *Activists Beyond Borders*, 137-140.

Når det gjelder andre profesjoner generelt og helseprofesjonen spesielt står det svært lite om det i litteraturen. I boken *This Side of Silence* knytter Tobias Kelly engasjementet for avskaffelsen av tortur til arbeid for psykisk helse.³⁸ Kelly beskriver hvordan en torturrehabiliteringsbevegelse sprang ut av arbeidet med menneskerettigheter. Denne bevegelsen ble utgangspunkt for utviklingen av traumebehandling. Etter at fokuset på traumer etter tortur var blitt etablert, ble det naturlig å se etter flere slags typer traumer. Dette er allikevel kun noen avsnitt, og ikke noe som blir behørig undersøkt eller diskutert.

1.2 Teoretiske perspektiver

Oppgaven ønsker å vise de internasjonale og transnasjonale dimensjonene i de norske psykologenes arbeid. Transnasjonal historieskrivning har i løpet av de siste ti-femten årene blitt en veletablert retning innenfor historiefaget, som kan bidra til et nytt perspektiv på en allerede anerkjent historieforståelse. I artikkelen «Defining Transnationalism» omtaler Patricia Clavin transnasjonal historie som en forståelsesramme som ønsker å vise hvordan individer, institusjoner og land er tett sammenknyttet og hvilke drivkrefter som er med på å forme aktørene.³⁹

Ronald Burke og Steven L. B. Jensen understreker viktigheten av å bruke transnasjonal metode i menneskerettighetsforskningen. Den vanligste måten å skrive historie på er på en fortellende måte, med ett narrativ. Begrensningen til denne type historieskrivning er at den fokuserer på å finne selve roten for utviklingen: Den sier noe om hvor fenomenet har utviklet seg *fra*, men kan ikke fortelle i hvilken kontekst fenomenet har utviklet seg *i*.⁴⁰ Med en transnasjonal historieforståelse vil den politiske, kulturelle og sosiale konteksten aktørene befinner seg i være en viktig del i det å forstå deres agens: «Transnational approaches allow us to approach, with greater nuance, the dynamics of the processes – across time and space – that shaped the historical evolution of human rights.»⁴¹

Ifølge Clavin handler transnasjonal historie først og fremst om folk, om det sosiale rommet de

³⁸ Kelly, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture and the Recognition of Cruelty*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012.

³⁹ Clavin, Patricia. "Defining Transnationalism". *Contemporary European History*, vol. 14, No. 4 (2005): 421-439, 421.

⁴⁰ Burke, Ronald og Steven L. B. Jensen. "From the Normative to the Transnational: Methods in the Study of Human Rights History". *Research Methods in Human Rights: A Handbook*, redigert av Bård A. Andreassen, Hans-Otto Sano og Siobhan Mc Inerney-Lankford, England: Edward Elgar Publishing, 2017, 119.

⁴¹ Burke og Jensen. "From the normative to the transnational", 118.

lever i, nettverkene de danner og ideene de utveksler.⁴² Med transnasjonal historieskrivning har biografien som metode fått fornyet relevans i internasjonal historie. Ved å undersøke ett individ kan vi studere ideer gjennom det, og se hva som former personens virkelighetsforståelse og oppfatning om hva som skal gjøres og hvordan det skal gjøres. I «Historians Who Love Too Much» av Jill Lepore skilles det mellom mikrohistorien og biografien. Lepore hevder at mikrohistorikere i større grad ønsker å si noe om samfunn, ideer og mentalitet gjennom å beskrive et enkelt individ, annet enn å gjengi en livshistorie som i biografien: «However singular a person's life may be, the value of examining it lies not in its uniqueness, but in its exemplariness, in how that individual's life serves as an allegory for broader issues affecting the culture as a whole.»⁴³

Slik vil mikrohistorikere i større grad fortelle noe generelt om perioden individet har vært en del av. Et slikt sjangrerskille er ikke nødvendigvis helt klargjørende og biografens begrensning tilbakevises i kapittelet «Mobility and Biography: Methodological Challenges and Perspectives» i boken *Mobility and Biography*, av Sarah Panter, Johannes Paulman og Margit Szöllösi-Janze.⁴⁴ Her hevder forfatterne at der biografien før handlet om å fortelle narrativet til store helter, så kan historikere i dag bruke biografien til å beskrive større strukturer i samfunnet.

Nært beslektet med en biografisk inngang til studiet av internasjonal historie, er teorier om kunnskapsdannelse og politikktutvikling gjennom transnasjonale nettverk. Her har Peter Haas sitt begrep «epistemiske samfunn»⁴⁵ fått stort gjennomslag, og er også relevant for denne oppgaven, og blir diskutert i kapittel 4.⁴⁶ Ved institusjonaliseringen av traumebehandling i Norge dannet psykologene og psykiaterne et kunnskapsnettverk både nasjonalt og internasjonalt, som bidro til å utvikle fagfeltet om flyktningers psykiske helse.

I denne oppgaven har jeg ikke benyttet meg av et rent biografisk eller mikrohistorisk perspektiv. Jeg har hatt en tilnærming der jeg har utforsket utviklingen av et fagfelt gjennom

⁴² Clavin, "Defining Transnationalism", 422.

⁴³ Lepore, Jill. "Historians Who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography", *The Journal of American History*, Vol. 88, No. 1 (2001): 129-144, 132-133.

⁴⁴ Panter, Sarah, Johannes Paulman og Margit Szöllösi-Janze. "Mobility and Biography: Methodological Challenges and Perspectives". I *Mobility and Biography*, redigert av Sarah Panter, DeGruyter, 2015.

⁴⁵ Egen oversettelse fra Haas sitt engelske begrep «Epistemic communities».

⁴⁶ Haas, Peter M. "Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization*, Vol. 46, No. 1, Knowledge, Power and International Policy Coordination, 1992, [Hentet 13.08.2018].

et knippe personer som ga sentrale bidrag til dette feltet. Derfor har viktige bidrag til oppgaven vært muntlige og skriftlige kilder fra nettopp disse personene. Jeg har prioritert dette materialet fremfor andre aktører og arkiver fordi det har gitt meg et innblikk i betydningen av profesjonsaktørers gryende interesse for feltet. Dette har jeg gjort fordi jeg har vært interessert i beskrivelser i menneskerettighetshistoriografien om profesjonsbaserte engasjement.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Oppgaven har som mål å undersøke hvordan og hvorfor norske psykologer ble opptatt av traumebehandling av flyktninger gjennom 1970-tallet og frem til 1990, da Psykososialt team for flyktninger ble videreutviklet til Psykososialt senter for flyktninger. Før 1970-tallet var det lite fokus på traumer knyttet til krig og flukt, men i dette tiåret ble det en tydelig, økt oppmerksomhet for dette både nasjonalt og internasjonalt. Oppgaven ønsker særlig å vise de transnasjonale dimensjonene i de norske psykologene og psykiaternes arbeid, for å undersøke konkret hvordan psykologene og psykiaternes arbeid var del av et større internasjonalt fenomen.

Oppgaven tar for seg de tre psykiaterne og den ene psykologen som var fast ansatt i Psykososialt team for flyktninger, det første statlige tilbudet for flyktninger med psykososiale utfordringer og traumer i Norge. Disse fire var Edvard Hauff, Nora Sveaass, Nils Johan Lavik og Carl Ivar Dahl. I arbeidet med å finne disse personene startet jeg bredt, men jeg hadde kjennskap til enkelte sentrale personer. Ved å nøste fra begge ender rettet jeg deretter oppgaven inn mot å studere særlig de fire personene som utgjorde Psykososialt team for flyktninger.

Oppgaven starter på 1970-tallet da fokuset på tortur ble stort i forbindelse med kuppene i Latin-Amerika og krigen i Vietnam. I samme periode begynte psykologene og psykiaterne å engasjere seg for flyktnings rettigheter, i starten med personlige initiativ. Som vist fantes det noe tidligere forskning på feltet, men det var ingen systematisert forskning på flyktnings psykiske helse før 1970. Oppgaven slutter i 1990, da Psykososialt team for flyktninger ble videreutviklet til Psykososialt senter for flyktninger.

Det har i samtale med psykologene og i nærlesing av litteraturen pekt seg ut tre hovedtema som denne oppgaven har valgt å følge. Det første temaet er psykologene som aktivister og deres personlige og humanitære engasjement. Det andre temaet er ikke-statlige organisasjoners arbeid mot tortur som gjorde psykologene oppmerksomme på viktigheten av traumebehandling. Det tredje temaet er kunnskapsutvekslingen som fant sted mellom psykologer i både lokale, regionale og internasjonale forum.

Disse tre temaene definerer også hver sin fase som er noenlunde kronologiske. Psykologene og psykiaterne startet ofte med et personlig og humanitært engasjement før de kunne søke seg til, eller bli hentet av, ikke-statlige organisasjoner der de kunne gi uttrykk for engasjementet sitt. Disse to første fasene kan karakteriseres som mer private initiativ uten statlig organisering eller institusjonalisering av traumebehandling. I den tredje fasen blir psykologene og psykiaterne organisert i Psykososialt team for flyktninger og behandlingstilbudet institusjonalisert. En institusjonalisering og behandling av traumer som en statlig oppgave var viktig fordi de fikk flere ressurser og kunne i enda større grad delta i ulike nasjonale og internasjonale forum. Nasjonale og internasjonale konferanser førte til en økende kunnskapsutveksling som igjen bidro til en større forståelse for psykologene og psykiaterne om hvorfor traumebehandling var så viktig. Psykiateren Nils Johan Lavik pekte for eksempel ut den internasjonale torturkonferansen i Santiago i 1989 som et skjellsettende øyeblikk for hans karriere, der han virkelig forsto viktigheten av å utvikle gode traumetilbud.

Det er også viktig å understreke at påvirkningen ikke kun har gått én vei, fra organisasjoner og til psykologene. Flere steder vil en se at det er en gjensidig påvirkning mellom disse. Nå er det heller ikke oppgavens mål å finne engasjementets opprinnelse, men nettopp å se at psykologene og psykiaternes arbeid har vært viktig for menneskerettighetsorganisasjoner og omvendt.

1.4 Kilder og metode

Arbeidet startet med gjennomgang av fagtidsskrifter og supplerende intervjuer med psykolog Nora Sveaass. Hensikten var å kartlegge det psykologiske og psykiatriske fagmiljøet på 1970-tallet, og se hvilke emner de engasjerte seg i, hva de skrev om og hvilken sosial kontekst de var en del av. Det var klart fra starten av arbeidet at oppgaven skulle benytte et aktørperspektiv, og etter å ha konsultert både skriftlige og muntlige kilder, ble arbeidet

fokusert på fagpersonene som skulle komme til å utgjøre Psykososialt team for flyktninger: Psykologen Nora Sveaass og psykiaterne Edvard Hauff, Nils Johan Lavik og Carl Ivar Dahl. Teamet knyttet til seg andre psykologer og psykiatere, men disse var ikke fast ansatte. Både Hauff, Lavik og Sveaass har i senere tid blitt lagt merke til for sitt engasjement for flyktnings psykiske helse og for menneskerettigheter. I 2008 mottok Hauff prisen «Fangens testament» for sitt arbeid med de psykiske følgene av krig, undertrykkelse og brudd på menneskerettigheter.⁴⁷ Lavik mottok UiOs menneskerettighetspris i 2009 for sitt langvarige engasjement og arbeid for flyktninger i Norge, og for å ha bidratt til å styrke kjennskapet til, og respekten for, menneskerettighetene blant leger og helsepersonell.⁴⁸ Psykologen Sveaass var medlem av FNs torturkomité i perioden 2005-2013, og har sittet i FNs underkomité for forebygging av tortur fra 2014. Hun fikk UiOs menneskerettighetspris for sitt arbeid for menneskerettigheter og mot tortur i 2018, og den 12. september 2019 ble hun utnevnt til St. Olavs orden for sin innsats for menneskerettighetene.⁴⁹

Hoveddelen av de skriftlige primærkildene har kommet fra Sveaass sitt private arkiv. Da psykososialt senter for flyktninger ble lagt ned i 2003, flyttet Sveaass med seg pappeke etter pappeke til sine kontorer på Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo. Jeg har funnet rapporter etter både nasjonale, regionale og internasjonale konferanser som har blitt spesielt viktige. Det har også vært svært nyttig å lese teamets egne årsrapporter i perioden 1986-1988. I tillegg har jeg funnet nyttig informasjon i Psykososialt team/senter for flyktnings eget tidsskrift *Linjer*, der psykiaterne og psykologene selv har skrevet artikler om flyktnings psykiske helse og bidratt med informasjon om teamets drift og virke. Sveaass sitt private arkiv har gitt et verdifullt og unikt innblikk i psykologene og psykiaternes arbeid med flyktnings psykiske helse.

Bøker og artikler skrevet av aktørene selv har blitt brukt som primær- og sekundærkilder. Det skrevne har både gitt et innblikk i aktørenes tanker, samtidig som det har beskrevet den

⁴⁷ Aktive fredsreiser. «Overrasket og glad for fredspris i Risør», http://www.aktivefredsreiser.no/fredsdager/2008/edvard_hauff-08.htm, [Hentet 20.05.2018].

⁴⁸ Universitetet i Oslo. «Tidligere vinnere av UiOs menneskerettighetspris», <https://www.uio.no/om/tall-og-fakta/uio-priser/menneskerettighetsprisen/prisvinnere/>, [Hentet 21.05.2018] og Toft, Martin. «Nils Johan Lavik fekk UiOs menneskerettspris», *Uniform: Nettavis for Universitetet i Oslo*, <https://www.uniform.uio.no/nyheter/2009/10/fekk-utdelt-uio-menneskerettspris.html>, [Hentet 21.05.2018].

⁴⁹ Se Regjeringen. «Nora Sveaass valgt inn i FNs underkomité for forebygging av tortur», <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forebygging-tortur/id2008870/>, [Hentet 12.10.2019], Den norske Helsingforskomité. «Nora Sveaass får UiOs menneskerettighetspris», <https://www.nhc.no/nora-sveaass-far-uio-menneskerettighetspris/>, [Hentet 12.10.2019] og Det norske kongehus. «Utnevnelse til St. Olavs orden», <https://www.kongehuset.no/nyhet.html?tid=172911&sek=26939>, [Hentet 12.10.2019].

faktiske utviklingen på feltet. Et sentralt bidrag er *Politisk psykologi* skrevet av Nils Johan Lavik og Nora Sveaass.⁵⁰ I boken diskuterer forfatterne menneskerettigheter som utgangspunkt for psykologarbeid. Militærkuppene i flere latinamerikanske land på 1960- og 1970-tallet blir trukket frem som et vendepunkt i psykologifagets historie med traumer, der arbeidet med ofrene for regimene ble utgangspunktet for et mer systematisk arbeid med ofrene for overgrep. I boken stadfester Lavik og Sveaass at politikk og internasjonale hendelser har påvirket deres arbeid, og de understreker viktigheten av menneskerettigheter som en dimensjon i psykologarbeidet. En annen viktig bok er *Pain and Survival*, redigert av Nils Johan Lavik, Nora Sveaass, Mette Nygård og Eva Fannemel. I Nils Johan Lavik sitt kapittel «Organized Violence and Mental Health» presenterer Lavik flere forskningsprosjekter der den psykologiske effekten av volden i Chile og Argentina har blitt dokumentert og publisert flere forskningsarbeidet på 1980- og 1990-tallet, både nasjonalt og internasjonalt.⁵¹

Jeg har intervjuet Edvard Hauff og Nora Sveaass, sistnevnte ved flere anledninger. I tillegg har det blitt utført et telefonintervju med psykiater Sverre Varvin som var tilknyttet Psykososialt senter for flyktninger gjennom deltidsengasjement. Ved å snakke med noen som kjente teamet uten å være en del av kjernen, kunne jeg både få bekreftet inntrykk og få nye perspektiver under forskningsarbeidet. Dette var en fin, ekstra dimensjon i mitt arbeid, uten at Varvin ble en person som figurerer i særlig grad i oppgaven. Nora Sveaass satte meg også i kontakt med Loes van Willigen som var en av de sentrale foregangspersonene for International Society for Health and Human Rights (ISHHR). Vi har hatt en gående e-postkorrespondanse og van Willigen har bidratt med deltakerlister til de to konferansene som blir gjort rede for i kapittel 4. Jeg har fått godkjennelse fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) til intervjuer i forbindelse med oppgaven.

Det kan være utfordrende for intervjuobjektene å skulle huske tilbake i tid uten å være preget av den kunnskapen de har på feltet i dag. I tillegg må en være klar over at deres refleksjoner kan være subjektive. I arbeid med muntlige kilder har jeg derfor lagt vekt på å sammenholde opplysninger med skriftlig materiale. I mange tilfeller har primær- og sekundærlitteratur gitt tilsvarende opplysninger og fortolkninger, slik at intervjuer og skriftlig materiale sammen har

⁵⁰ Sveaass, Nora og Nils Johan Lavik. *Politisk Psykologi*. Oslo: Pax, 2005.

⁵¹ Lavik, "Organized Violence and Mental Health", 85-117.

gitt et bredere bilde. Intervjuene har vært særlig nyttige i å gi innblikk i psykologene og psykiaternes refleksjoner og opplevelse av feltets utvikling.

Nils Johan Lavik og Carl Ivar Dahl døde i henholdsvis 2011 og 2013. I arbeidet med oppgaven har jeg intervjuet sistnevntes kone, Solveig Dahl, som også har arbeidet som psykiater og var tilknyttet Psykososialt senter for flyktninger. I tillegg har Hauff og Sveaass vært behjelpelige med å fortelle om Lavik og Dahl som kolleger i Psykososialt team for flyktninger. Både Lavik og Dahl har etterlatt seg forskningsrapporter som tegner et bilde av hva deres faglige interesser har vært og hva de har arbeidet med. Når det gjelder hva som førte til deres engasjement for flyktninger på det personlige plan har kildegrunnlaget vært ulikt. Når det gjelder Nils Johan Lavik ble det skrevet et festskrift til han i forbindelse med at han fylte 60 år i oktober 1991. I skriftet *Sykdom, sjel og samfunn – festskrift til Nils Johan Lavik* gir bidragsyterne en god beskrivelse av både kollegaen og privatpersonen Lavik. Dette har bidratt til en økt forståelse for Laviks omfattende arbeid og engasjement for flyktnings psykiske helse. I tillegg til forskningsrapporter har jeg også fått tak i foredrag og artikler skrevet av Lavik. Disse arbeidene er noe mer uformelle i sin form, og Laviks personlige interesser for historie og politikk kommer tydeligere frem her. Det har vært vanskeligere å få informasjon om Dahls liv og personlige interesser. Utenom minneordet om han etter hans død er det få skriftlige spor etter hvem Dahl var som privatperson.

For å kunne få informasjon om hvordan psykologene og psykiaternes aktiviteter var en del av en bredere ikke-statlige interesse for tortur, har jeg vært i kontakt med Amnesty Norge med forespørsel om å få besøke deres private arkiv, for å se etter forbindelser mellom de norske psykologene og psykiaterne og Amnesty. Deres lokaler har vært under ombygging, og det fysiske arkivet har derfor blitt oppbevart på et lager som jeg ikke har fått tilgang til. Amnesty Norge bidro dog med noen elektroniske artikler som også kastet lys over mitt eget arbeid.

I forbindelse med oppgaven har jeg også hatt kontakt med Verdens helseorganisasjon (WHO) for å få innsyn i deres arkiver i Genève. I deres «finding aids» fikk jeg tilgang til en oversikt over alle relevante filer med søkeordene «refugees», «mental health», «human rights», «Norway», «torture», «Norwegian psychologists» og «Norwegian psychiatrists» i tillegg til «international conferences» i sammenheng med alle søkeordene over. Av disse filene fant jeg ingenting av relevans, og det var heller ingen treff på norske psykologer og/eller norske psykiatere. I intervju med Sveaass og Hauff kunne ikke de huske å ha hatt kontakt med WHO

i den tidlige perioden av traumebehandling av flyktninger. En eventuell forbindelse mellom norske psykologer/psykiatere og WHO eller andre statlige aktører kan utforskes ved en senere anledning.

1.5 Oppgavens oppbygging

Oppgaven starter med et innledningskapittel og er deretter oppdelt i tre empiriske kapitler, etterfulgt av et kapittel som sammenfatter funnene i analysen og kommer med oppgavens konklusjon. De tre empiriske kapitlene tar for seg hvert sitt hovedtema. Kapitlene er noenlunde kronologiske, men der det har vært nødvendig har tema trumfet kronologi. I kapittel 2: *Personlig initiativ og engasjement* blir psykologen og psykiaterne presentert, og deres personlige engasjement blir diskutert, og jeg tar for meg hvilken historisk kontekst engasjementet deres ble til i. I kapittel 3: *Ikke-statlige aktørers rolle i fokuset på tortur* ser jeg på arbeidet mot tortur gjort av små og store ikke-statlige aktører, og vurderer hvordan dette arbeidet ble viktig for psykologene og psykiaterne. I kapittel 4: *Institusjonalisering* viser jeg hvordan psykologene og psykiaternes spredte initiativ ble samlet i en felles institusjon: Psykososialt team for flyktninger. Fra denne plattformen kunne de bli del av en internasjonal kunnskapsdannelse og utveksling.

2. Personlig initiativ og engasjement

Dette kapittelet vil presentere de fire aktørene som var fast engasjert i Psykososialt team for flyktninger, og peke på de særegenhetene som bidro til at hver av dem ble engasjert i arbeidet med flyktninger. Psykologen Nora Sveaass (f. 1949), og de tre psykiaterne Edvard Hauff (f. 1948), Carl Ivar Dahl (1931-2013) og Nils Johan Lavik (1931-2011) ble påvirket av ulike indre og ytre faktorer som preget deres personlige og profesjonelle liv. Fellestrekket for de fire psykologene og psykiaterne var at de var politisk bevisste, og dette var avgjørende for deres engasjement.

I festskriftet til psykiateren Nils Johan Lavik i anledning hans 70-årsdag blir det beskrevet hvordan Lavik var opptatt av at det psykiatriske og psykologiske forskningsfeltet ikke var et lukket system, men at det ble påvirket av verden rundt seg. Psykologene og psykiaternes arbeide fungerte ikke i et vakuum som verden utenfor ikke kunne trenge inn i. Internasjonale hendelser, tankegods og strømninger påvirket psykologene og psykiaterne til å engasjere seg både privat og i sitt arbeide. I tillegg var det en liten, men eksisterende, kunnskapsplattform på flyktninger og traumer som de kunne hente inspirasjon fra.

Faktorene psykologene og psykiaterne ble påvirket av er delt inn i tre hovedkategorier: Opplevelser av krig og konflikt, radikalt engasjement og solidaritetsbevegelsen på 1960-tallet. Alle disse kategoriene er del av en felles historisk kontekst og kan derfor ikke skilles fullstendig fra hverandre, men vil bli behandlet hver for seg i kapittelet.

2.1 Eksisterende kunnskap

Til tross for at det aller meste av kunnskapsbyggingen om flyktningers psykiske helse begynte på 1970-tallet, startet ikke forskningen med fullstendig blanke ark. Det var et allerede eksisterende, om lite, forskningsfelt. Da de norske psykologene og psykiaterne så behovet for å bygge opp en kunnskapsplattform om flyktninger og psykisk helse, vendte de seg mot den tidligere forskningen for å hente inspirasjon og kunnskap derfra. Leo Eitinger tjente som en stor inspirasjonskilde for psykologene og psykiaterne med sin doktorgrad, *Psykiatriske*

undersøkelser om flyktninger i Norge, som hadde blitt publisert i 1958.⁵² De bygget også sin kunnskap på forskning om krigsseilere og fanger fra konsentrasjonsleirer.⁵³ I tillegg var den paralleltgående krise- og katastrofepsykiatrien viktig fordi den satte fokus på visse traumer og på hvordan individet responderte på kriser. Denne kunnskapen kunne psykologene og psykiaterne overføre på flyktingens eget liv, der flukten ble definert som en katastrofe og dermed kunne de ta i bruk verktøy som ble brukt i behandlingen av katastrofer.

Både Edvard Hauff og Nora Sveaass trekker eksplisitt frem Leo Eitingers forskning på flyktninger og ofre fra konsentrasjonsleirer som svært verdifull for dem da de først startet å engasjere seg i flyktninger og psykisk helse og var på jakt etter kunnskap. Eitingers forskning ble en slags grunnmur de kunne fortsette å bygge videre på i utviklingen av traumebehandling for flyktninger. Generelt sett var allikevel den kunnskapen de fant ganske begrenset, og slik ble personlige erfaringer særdeles viktig i kompetansebyggingen som ble gjort da Hauff, Sveaass, Lavik og Dahl begynte å arbeide i Psykososialt team for flyktninger.

2.2 Opplevelser av krig og konflikt

Den første store bølgen av flyktninger kom til Norge på 1970-tallet, og de historiske hendelsene som dannet bakteppet for deres flukt var viktig for de norske psykologene og psykiaternes engasjement.⁵⁴ De to største flyktninggruppene som kom til Norge i denne perioden var fra Chile og Vietnam.⁵⁵ I Vietnam hadde krigen mellom sør og nord vart fra slutten av 1950-tallet. Etter krigens slutt i 1975 med innlemmingen av Sør-Vietnam i Nord-Vietnam, startet en masseflukt av vietnamesere. De vietnamesiske flyktingene la ut på en lang og farefull ferd i spinkle fiskebåter. 70 000 ble reddet til havs og 6500 av disse ble reddet av norske skip.⁵⁶ Vietnamkrigen var den første krigen med en intens mediedekning, og flyktingene kom fra en konflikt som hadde skapt store følelser verden over. I tillegg til å dekke krigen grundig endret også pressens rolle seg under Vietnamkrigen. Da det ble rapportert fra første og andre verdenskrig var de som rapporterte ikledd uniform, under

⁵² Eitinger, *Psykiatriske undersøkelser hos flyktninger i Norge*.

⁵³ Se Askevold, Finn. «Krigsseilersyndromet». *Og livet går videre...» Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner. Festskrift til Leo Eitinger på 70-årsdagen 12. desember 1982*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 66-79 og Eitinger, Leo. *Concentration Camp Survivors in Norway and Israel*. Oslo: Universitetsforlaget, 1964.

⁵⁴ Brochmann, «1980-åra – flyktingene kommer», 161.

⁵⁵ Brochmann, «1980-åra – flyktingene kommer», 173-175.

⁵⁶ Vietnamesiske flyktninger minnesmerke, «70 000 båtflyktninger ble reddet til havs og 6500 reddet av norske skip», <http://www.takknorge.no/Redning.html>, [Hentet 26.10.2019].

Vietnamkrigen var det sivile. Denne rolleendringen førte til en mer kritisk og undersøkende journalistikk, og historiene fra krigen ble på ingen måte skjønnet. ⁵⁷ Krigens bilder rullet over TV-skjermene hjemme i folks stuer, og provoserte og sjokkerte. Nyhetsdekningen favnet mange og førte dermed til et større fokus på menneskerettighetsbrudd og et større internasjonalt engasjement

De aller fleste vietnamesiske flyktningene endte opp i USA eller i land i regionen, men det kom også flyktninger til Europa. ⁵⁸ I perioden 1975-1995 kom det 10 000 flyktninger fra Vietnam til Norge. ⁵⁹ Flyktningene som kom til Norge oppga spesielt to hovedgrunner for flukten: At de var redde for å bli drept som konsekvens av sin tilknytning til det gamle regimet, og at de var usikre på hvordan livet skulle bli under det nye kommunistiske styret. ⁶⁰ Felles for de vietnamesiske båtflyktningene var at de kom fra et land som i over ett tiår hadde vært preget av krig – en krig som for flere hadde vært et symbol på vestens imperialisme med USAs deltakelse, og som hadde provosert og engasjert verdenssamfunnet.

Psykiater Edvard Hauff sitt første møte med vietnamesiske båtflyktninger var da han arbeidet i helsetjenesten for innvandrere i perioden mellom 1977 og 1982. Hauff holdt i denne perioden på med en spesialisering i psykiatri, etter å ha fullført medisinstudiet i Irland i 1975. Allerede under utdanningen visste Hauff at han ville jobbe med innvandring og psykisk helse, og nettopp derfor hadde han søkt seg til helsetjenesten for innvandrere. I møte med de vietnamesiske båtflyktningene forsto Hauff betydningen av å kartlegge deres helse. Han begynte å stille seg selv spørsmålet om hva erfaringene med krig og tvungen migrasjon hadde gjort med flyktningene. ⁶¹

Hauff begynte å samle inn data til sitt doktorgradsarbeid med vietnamesiske flyktninger i 1982. I prosjektet deltok 148 vietnamesiske båtflyktninger, og Hauff ønsket å kartlegge hvordan krig, organisert vold og eksil preget de vietnamesiske flyktningenes helse. ⁶² Da

⁵⁷ Neier, Arieyh. *The International Human Rights Movement – A history*. Oxford/Princeton: Princeton University Press, 2012, 5.

⁵⁸ Brochmann, «1980-åra – flyktningene kommer», 172-173.

⁵⁹ Seeberg, Marie Louise. «Båtflyktninger fra Vietnam». *Norges historie*, <http://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/artikler/1966-batflyktninger.html>, [Hentet 03.06.2018].

⁶⁰ Brochmann, «1980-åra – flyktningene kommer», 173.

⁶¹ Hele avsnittet, samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

⁶² Hauff, Edvard og Per Vaglum. "Vietnamese Boat Refugees: The Influence of War and Flight Traumatization on Mental Health on Arrival in the Country of Resettlement". *Acta Psychiatrica Scandinavica*, Vol. 88, No. 3 (1993): 162-168 og Hauff, Edvard, *The stresses of War, Organized Violence and Exile: A Prospective*

Hauff holdt på med dette arbeidet ble han kontaktet av Astrid Heiberg med spørsmål om han ønsket å arbeide på en flyktningleir i Bataan på Filippinene. Leiren inkluderte flyktninger fra Vietnam, Kambodsja og Laos. Det var i denne flyktningleiren Hauff virkelig forsto hvor viktig arbeidet med flyktninger var, også i de landene som mottok dem.⁶³ Ved å være vitne til mottak av flyktninger på nært hold, oppdaget han flere faktorer som var viktige og dette var kunnskap han ønsket å ta med seg videre til Norge. Hauffs innsikter besto i at traumer og opplevelser fra flukten ikke ble borte selv om flyktningene kom seg vekk fra krigen de flyktet fra, eller ble bosatt i et fredelig land. Opplevelsene fra krig og flukt fulgte flyktningene, og nettopp derfor ble det viktig å etablere et behandlingsapparat som kunne ha en nær og spesialisert oppfølging av flyktningene i alle fasene av deres nye liv. På denne måten kunne flyktningene prøve å skape et så normalt liv som overhodet mulig.⁶⁴

Under sitt opphold i leiren opplevde Hauff behovet for traumebehandling i en langt større grad enn det han hadde gjort tidligere. Ved tilbakekomsten i Norge i 1984 begynte han arbeidet med å få opprettet et team som spesifikt skulle arbeide med psykososialt arbeid og flyktninger. Gjennom sitt arbeid på Filippinene hadde han erfart noe om flyktningers savn og sorg, om deres liv, helse og kultur.⁶⁵ Hauff ønsket å spre kunnskap om flyktningers psykososiale helse til de som arbeidet med flyktning- og helsearbeid i Norge. Ikke minst ønsket han at de flyktningene som kom til Norge skulle få nødvendig og riktig hjelp av norsk helsevesen. En hjelp som var understøttet av kunnskap og forskning på feltet.⁶⁶

Forskning på vietnamesiske flyktningers psykiske helse ble altså Hauffs inngangsport inn til det som skulle bli et livslangt engasjement. Men det var også en annen krig som hadde berørt han på et mer personlig plan, og som gjorde at hans interesse for traumer hadde blitt vekket allerede i barndommen. Faren hadde vært krigsseiler under andre verdenskrig, og dermed ble Hauff tidlig bevisst på hvordan krigens opplevelser kunne påvirke den mentale helsen. I tillegg til dette var faren, som skipper som reiste rundt på havet, en åpen dør mot den store og spennende verden. Slik ble Hauff interessert i det «fremmede» som lå utenfor Norge,

Community Cohort Study of the Mental Health of Vietnamese Refugees in Norway, Oslo: Instituttgruppe for medisinske basalfag, Oslo, 1998.

⁶³ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

⁶⁴ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

⁶⁵ Volckmar, «Fra ide til virkelighet – det psykososiale arbeidet i Norge», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr. 1, mars 1991, 12.

⁶⁶ Volckmar, «Fra ide til virkelighet – det psykososiale arbeidet i Norge», 12.

med samfunn med ulike kulturer og mangfold. Farens virke og opplevelser bidro til å forme Hauffs personlige interesser, og var en viktig årsak til hans yrkesvalg.⁶⁷

Lavik interesserte seg også for andre verdenskrig. Han hadde selv vært ung gutt under krigen og han var opptatt av hvordan han kunne forklare ting ved hjelp av historien. Artikkene han skrev om flyktninger, fremmedfrykt og asylpolitikk var ofte bygd opp rundt historisk stoff, særlig andre verdenskrig og nazismen, og han maktet å gjøre det han skrev om politisk relevant.⁶⁸

Den andre store flyktninggruppen som kom til Norge på 1970- og 1980-tallet kom fra Chile. Fra 1973 til 1982 fikk 824 chilenerne oppholdstillatelse i Norge.⁶⁹ Flyktningene kom som en følge av kuppet i Chile i 1973, der Augusto Pinochet sin hær styrte regjeringen til den venstresosialistiske presidenten Salvador Allende. Militærregimet som ble opprettet var diktatorisk i natur, og etterretningsvesenet Dirección de Inteligencia Nacional (DINA) ble opprettet.⁷⁰ Fra regimets start og frem til 1989, forsvant eller døde mellom 10 000 og 40 000 chilenerne. 90 000 mennesker måtte leve i eksil og et ukjent antall mennesker ble torturert.⁷¹ I løpet av 1970-tallet skjedde flere kupp i Latin-Amerika med påfølgende opprettelse av militærregimer. I perioden 1973-1982 tok Norge imot flyktninger fra elleve latinamerikanske land. 74 prosent av disse kom fra Chile, men blant de andre landene var Uruguay, Bolivia og Argentina de viktigste.⁷² Også denne konflikten engasjerte verdenssamfunnet, særlig på grunn av rapporteringen av regimets utstrakte bruk av tortur.

For Nora Sveaass var det kuppene i Latin-Amerika som gjorde henne oppmerksom på tortur og traumer. Sveaass vokste opp i Brasil, og opplevde selv to kupp da hun bodde i landet.⁷³ Derfor var det i utgangspunktet den politiske situasjonen der hun var opptatt av. Den personlige tilknytningen den norske psykologen hadde til landet, kombinert med en interesse for politikk og psykologiske konsekvenser av undertrykking bidro til utviklingen av hennes

⁶⁷ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

⁶⁸ Se blant annet Lavik, «Flyktninger og psykiatri 1945-1955, folkeforflytninger i krigens kjølvann», og Lavik, «Organisert vold i et historisk/psykologisk perspektiv – aktører og ofre fra nazismen til 1990-årene», og Notaker og Pedersen, *Sykdom, sjel og samfunn*, 9.

⁶⁹ Brochmann, «1980-åra – flyktningene kommer», 175.

⁷⁰ Buvollen, Hans Petter og Ottar Julsrud. «Chiles historie», *Store norske leksikon*, https://snl.no/Chiles_historie#-Militærdiktaturet, [Hentet 06.02.2018].

⁷¹ Nygård, Mette. «Med frykten som våpen». I *Linjer fra Psykososialt senter*, nr. 2, 1991, 6.

⁷² Brochmann, «1980-åra – flyktningene kommer», 175.

⁷³ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

faglige interesse for følgene av tortur. Sveaass skrev blant annet artikkelen om Brasil til det første Pax Leksikon som ble utgitt i 1978.⁷⁴ Her viet hun stor plass til den politiske situasjonen i Brasil, og kuppet i 1964 der general Castello Branco dannet en militærregjering med seg selv som diktator.⁷⁵ Da Pinochet tok makten i Chile i 1973 følte Sveaass denne situasjonen ekstra nær på grunn av hennes oppvekst i Brasil og tilknytning til Latin-Amerika. Da de første flyktningene kom fra Chile til Norge etter militærkuppet, dro Sveaass på biblioteket der hun forsøkte å finne informasjon om flyktnings psykiske helse. Hun ønsket å bidra med informasjon og hjelp til flyktninger som kom til Norge og ble møtt med få statlige tilbud. Den eneste boken hun fant om temaet var Leo Eitingers doktoravhandling, *Psykiatriske undersøkelser av flyktninger* fra 1958.⁷⁶ I samarbeid med en venninne lagde Sveaass flygeblader som inneholdt informasjon om psykisk og fysisk helse. Disse flygebladene delte de ut til flyktninger som ønsket å gå til lege, men som hadde lav tillit til personer i offentlige stillinger på grunn av sine opplevelser i hjemlandet.⁷⁷

For Sveaass skulle dette engasjement prege valgene hun tok videre i sin karriere. Hun var engasjert i flere verv, og ledet blant annet informasjonssentret for Chile og senere informasjonssenteret for Latin-Amerika. Hun var også med i Chile-komiteen fra opprettelsen. Etter endt psykologutdannelse i 1977, startet Sveaass sitt arbeid i pedagogisk-psykologisk tjeneste (PP-tjenesten) og gikk deretter videre til barne- og ungdomspsykiatrien. Både i PP-tjenesten og i psykiatrien var hun tydelig på at hun ønsket at de flyktningene som kom til behandling skulle bli behandlet av henne. Sveaass sitt fokus på traumer knyttet til tortur forsvant heller ikke, og i 1984 begynte hun å jobbe i fengselsvesenet for å få et større innblikk i de psykologiske konsekvensene de innsatte opplevde i forbindelse med fangenskap.⁷⁸ Historiene Sveaass møtte i sitt arbeid og i behandlingsrommet bidro til en forsterket interesse og tro på at traumebehandling av flyktninger var viktig og nødvendig.

2.3 Radikalt engasjement

«Vi var tidlig politisk bevisste. Hele konteksten vi var i, og ble voksne i, var preget av sekstiåttermentaliteten»,⁷⁹ forteller Sverre Varvin, som var tilknyttet psykiater ved

⁷⁴ Sveaass, Nora. «Brasil», *PaxLeksikon, Bind 1 A-B*, Oslo: Pax Forlag, 1978, sidetall ikke oppgitt.

⁷⁵ Sveaass, «Brasil», sidetall ikke oppgitt.

⁷⁶ Eitinger, *Psykiatriske undersøkelser hos flyktninger i Norge*.

⁷⁷ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017 og samtale med Nora Sveaass, Oslo, 21. februar 2018.

⁷⁸ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 21. februar 2018.

⁷⁹ Telefonsamtale med Sverre Varvin, Oslo, 20. april 2018.

Psykososialt senter for flyktninger. Sekstiått opprøret har blitt et symbol på kampen for individuell frihet og selvbestemmelse.⁸⁰ Historiker Tor Egil Førland hevder at det meste vi forbinder med 1968 i Norge fant sted i årene før eller etterpå. Med denne forståelsen blir begrepet «1968» brukt som betegnelse på en periode med radikaliserings, autoritetsopprør og en kamp mot vestlig imperialisme i form av krig og kapitalistisk undertrykkelse.⁸¹ Sveaass og Hauff var henholdsvis 19 og 20 år i 1968, og hadde virkelig sin «ung voksen»-tid i denne perioden, mens Lavik og Dahl var begge i slutten av trettiårene.

Førland trekker frem tre hovedårsaker til at radikaliserings fant sted i Norge, og lagde en «1968-generasjon»: For det første var det en studenteksplosjon der det ble en økning av studenter som hadde øvelse i kritisk tenkning og større frihet til å demonstrere, diskutere og protestere. For det andre var det en enorm velstandsøkning i vestlige land,⁸² og for det tredje skapte Vietnamkrigen mye protest og motstand.⁸³ «Ekte sekstiått ville ha fred i Vietnam»,⁸⁴ skriver Førland. Amerikanernes krig mot Nord-Vietnam endret det offentlige bildet av USA, og Vietnamkrigen ble raskt et symbol på urettferdigheten i verden og det kapitalistiske Vestens ansvar for den urettferdigheten.⁸⁵ Krigens viktigste funksjon var at den ble et symbol på hvordan imperialismen måtte bekjempes fordi den sto i veien for frigjøringen, ikke bare i Vietnam, men i land i Afrika, Latin-Amerika og Asia.⁸⁶

Hauff beskriver sitt arbeid med båtflyktninger fra Vietnam som en del av et solidaritetsengasjement, men beskriver ikke noe radikalt engasjement utover dette. Nora Sveaass sier seg påvirket av en sekstiåttmentalitet, og fremhever også sin kamp for solidaritet.⁸⁷ Det er vanskelig å skille «1968-generasjonen» sine tanker om verdens urett og deres ønske om å endre verden fra et solidaritetsengasjement, og det er heller ikke nødvendig. Psykologene og psykiaterne viser et humanitært engasjement som både kan ha sin opprinnelse

⁸⁰ Førland, Tor Egil. «1968 som symbol på frihet og selvbestemmelse». *1968 - Opprør og motkultur på norsk*, redigert av Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik, Oslo: Pax Forlag A/S, 2006, 9.

⁸¹ Førland, «1968 som symbol på frihet og selvbestemmelse», 8.

⁸² Førland hevder at velstandsøkningen i Norge kan ha vært en direkte årsak til radikaliserings. For det første la den et økonomisk grunnlag for tenåringskulturen på 1960-tallet som ga generasjonen en følelse av å være noe for seg selv og i opposisjon til det etablerte voksensamfunnet, og den økonomiske veksten førte til en modernisering som førte til brudd på mange mønstre og tradisjoner som bidro til å undergrave gamle autoritetsstrukturer, se Førland, Tor Egil og Trine Rogg Korsvik, *Ekte sekstiått*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2008, 257-258.

⁸³ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiått*, 253-261.

⁸⁴ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiått*, 270.

⁸⁵ Førland, «1968 som symbol på frihet og selvbestemmelse», 11.

⁸⁶ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiått*, 259-260.

⁸⁷ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

i deres personlighet, men som også var typisk for tiden de levde i.

Hos Lavik kan en spore et radikalt engasjement, da han på 1960-tallet var del av en kristenradikal gruppe. Han og kona, Olaug Lavik, var vertskap for en gruppe samfunnsengasjerte og kristne kulturpersonligheter. Hjemme hos familien Lavik ble det drøftet og diskutert store temaer under disse sammenkomstene, som kapitalismen og sosialismen, krigen i Vietnam, Palestina-spørsmålet og situasjonen i Sør-Afrika og Latin-Amerika. Dette var en diskusjonsgruppe som møttes relativt jevnlig og som diskuterte de store spørsmålene som krig og fred og u-hjelp.⁸⁸ Også den marxistiske historietenkningen som ble stor på 1960-tallet tiltalte dem. Gruppen mente at det viktigste med marxismen var at ideologien inneholdt et perspektiv som fremmet rettferdighet og likhet i et globalt perspektiv som et viktig mål.⁸⁹ Det radikale engasjementet inspirerte han til å hjelpe grupper som falt utenfor samfunnet. Lavik beskrives han som en person med et dypt moralsk engasjement. Gruppene Lavik forsket på var grupper med få sterke talspersoner: Ungdommer i randsonen, rusmisbrukere og torturofre.⁹⁰ En solidaritetstankegang skinner igjen arbeidet hans på den måten at det var viktig å hjelpe de gruppene som ikke hadde ressurser til å føre sin egen sak, og arbeide for et inkluderende og varmere samfunn.

Lavik startet sin karriere som psykiater i ungdomspsykiatrien i 1965, og leverte sin doktorgrad om ungdoms mentale helse i 1976.⁹¹ Lavik var med på å utforme ungdomspsykiatrisk klinikk i Oslo (fra 1964-1978) og han var med på bygge opp en av de første familiepsykiatriske klinikkavdelinger.⁹² I sitt arbeid med ungdom og psykiatri ble Lavik opptatt av hvordan sosiale forhold virket inn på livet, og kunne skape og utløse psykiske lidelser. Denne kunnskapen summerte han opp i boken *En sunn sjel i et sykt samfunn* fra 1983.⁹³ Kunnskapen kunne også trekkes til hans senere arbeid med flyktninger, der det var krigen og flukten som sosialt forhold som virket inn på individets, altså flyktningenes,

⁸⁸ Haugsgjerd, Svein. «Psykoanalyse og samfunn – innspill til 1990 årene». *Sykdom, sjel og samfunn – Festskrift til Nils Johan Lavik*, redigert av Henry Notaker og Willy Pedersen, Oslo: Pax Forlag A/S, 1991, 66 og Repstad, Pål. «Mangfoldet bak sekstiåttermytene. Trekk fra norsk kristen radikalisme, 1967-72», *Sykdom, sjel og samfunn – Festskrift til Nils Johan Lavik*, redigert av Henry Notaker og Willy Pedersen, Oslo: Pax Forlag A/S, 1991, 149.

⁸⁹ Haugsgjerd, Svein. «Psykoanalyse og samfunn», 67.

⁹⁰ Notaker og Pedersen, *Sykdom, sjel og samfunn*, 8.

⁹¹ Lavik, Nils Johan. *Ungdoms mentale helse: en empirisk-psykiatrisk undersøkelse om psykisk helse og tilpasning blant ungdomsskoleelever i et by- og bygdeområde i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1976.

⁹² Notaker og Pedersen, *Sykdom, sjel og samfunn*, 14-15.

⁹³ Notaker og Pedersen, *Sykdom, sjel og samfunn*, 15.

psykiske helse.

Hos Dahl har det ikke vært mulig å spore et radikalt engasjement, men han blir beskrevet som en mann med en humanistisk holdning og med verdier som kom til sin fulle rett i arbeidet med traumatiserte flyktninger ved Psykososialt team for flyktninger. Etter endt medisinstudium, spesialiserte Dahl seg innenfor psykiatrien. I 1972 ble han deltaker i en forskningsgruppe ved Psykiatrisk institutt på Universitetet i Oslo, som ble initiert av Leo Eitinger. Gruppen skulle undersøke effekten av kortvarig samtaleterapi, og ble veiledet av Peter Sifneos som var en av verdens ledende psykoterapiforskere.⁹⁴ Ifølge Dahls kone, Solveig Dahl, ble han svært inspirert av arbeidet på instituttet, der han var en del av et miljø på tre-fire personer som arbeidet spesielt med traumatiserte.⁹⁵ I motsetning til Hauff og Sveaass, kan det altså virke som om Dahl har hatt en annen vei inn i arbeidet med traumebehandling. Han søkte seg ikke like aktivt til miljøet som sine to kollegaer, men ble allikevel en del av det – og gjennom arbeidet ble han engasjert.

Hauff beskriver Dahl som en romslig, reflektert og ettertenksom mann.⁹⁶ I arbeidet med oppgaven har det ikke vært mulig å finne mer informasjon om Dahls bakgrunn og personlige interesser, men i minneordet etter Dahl blir han beskrevet som en mann med en enestående evne til å lytte og til å forstå dem som hadde blitt ofre for tortur og overgrep:

Gjennom veiledning, undervisning og forskning grunnla han en unik tradisjon i behandling av alvorlig traumatiserte. Høy faglig kompetanse kombinert med menneskelig innlevelsessevne var det bærende i arbeidet med de mest sårbare områder i sjelivet hos psykisk traumatiserte. Han viste hvordan og hvorfor psykoterapi er viktig også for de alvorligst rammede.⁹⁷

Dahl var også pådriver for det nordiske samarbeidet mellom psykologer og psykiatere som arbeidet med flyktninger, som beskrevet i kapittel 4.

⁹⁴ Heiberg, Astrid Nøklebye, Sverre Varvin, Lars Weisæth og Bjørn Østberg. «Minneord», *Tidsskriftet den norske legeforening*, <https://tidsskriftet.no/2014/02/oss-imellom/minneord>, [Hentet 20.02.2019] og Dahl, Carl Ivar, Astrid Nøklebye Heiberg og Bjørn Østberg, «Til minne om Peter E. Sifneos», *Psykiateren*, Vol. 30, No. 2, (2009): 18-19.

⁹⁵ Samtale med Solveig Dahl, Oslo, 12. september 2018.

⁹⁶ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

⁹⁷ Heiberg, Varvin, Weisæth og Østberg, «Minneord».

2.4 Fra solidaritet til menneskerettigheter

Sveaass trekker frem solidariteten som et viktig element i psykologene og psykiaternes arbeid med traumebehandling av flyktninger. Psykologene og psykiaterne var aktivister på den måten at de reagerte på internasjonale hendelser, og så på sitt eget arbeid som en del av et rettighetsarbeid. Dualiteten mellom å være aktivister og å være en profesjonsgruppe satte de i en posisjon lik juristene og antropologene. De kunne bruke sin stilling og sin fagkunnskap til å tilby ny og/eller bedre behandling for en utsatt gruppe. I psykologene og psykiaternes tilfelle gjaldt dette traumebehandling for flyktninger.

Hauff deler opp arbeidet med flyktninger i Norge i flere faser. Den første fasen av flyktningarbeidet definerer han som *den humanitære fase* (1950-1970), og arbeidet ble drevet av organisasjoner som blant annet Røde Kors og Flyktningrådet.⁹⁸ Den andre fasen definerer han som *solidaritetsfasen* (1970-1986). Denne fasen var mer preget av frivillig arbeid fra enkeltpersoner og aktivister.⁹⁹ Psykologene og psykiaterne fikk en ekstra dimensjon i sin solidaritetsaktivisme på den måten at de kunne arbeide fra en faglig plattform, og en kan anta at dette ga dem mer legitimitet. Da Hauff kom hjem fra sitt arbeid i flyktingleiren på Filippinene i 1984 tok han kontakt med Statens Flyktningsekretariat og begynte å planlegge et team som kunne arbeide med flyktingers mentale helse. Dette skulle etter to års intensivt arbeid ende med opprettelsen av Psykososialt team for flyktninger. Dette illustrerer godt enkeltpersoners initiativ i denne fasen av flyktningarbeidet. Det fantes ingen retningslinjer, men det var enkeltmennesker, som Edvard Hauff, som måtte løfte behovet frem for statlige myndigheter.

Chile-kuppet og Vietnamkrigen var med på å skape et solidaritetsengasjement over hele verden. Historiker Patrick Kelly karakteriserer solidaritetsbevegelsen på 1960-tallet som grunnleggende antiimperialistisk og politisk.¹⁰⁰ I starten skilte solidaritetsbevegelsen seg fra menneskerettighetsbevegelsen. For solidaritetsbevegelsen var det å snakke om menneskerettigheter først og fremst et middel for å synliggjøre undertrykkelsen og oppnå politisk skifte, men for menneskerettighetsorganisasjoner var menneskerettigheter som ideologi det fullstendige mål. På 1970-tallet, derimot, utviklet den transnasjonale

⁹⁸ Flyktningrådet skiftet navn til Flyktinghjelpen i 2005.

⁹⁹ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

¹⁰⁰ Kelly, Patrick William. *Sovereign Emergencies: Latin America and the Making of Global Human Rights Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, 167-169.

solidaritetsaktivismen seg mange steder til menneskerettighetsaktivisme.¹⁰¹

Menneskerettighetsaktivist Ariejh Neier trekker frem flere årsaker til at menneskerettighetsaktivismen ble så sterk nettopp da. Særlig skapte Pinochets militærregime og menneskerettighetsbruddene i Chile en storm av protester og markeringer verden over. Samtidig skapte Helsinki-erklæringen av 1975 og Jimmy Carters ønske om å bruke menneskerettigheter som moralsk komponent i amerikansk utenrikspolitikk, nye forståelsesrammer i internasjonal politikk. Da Amnesty vant Nobels fredspris i 1977 var dette likeså med på å skape legitimitet til menneskerettighetssystemet.¹⁰²

Patrick Kelly definerer kuppet i Chile som katalysatoren for menneskerettighetsbevegelsen. At nettopp Chile hadde en slik appell mener han er fordi Salvador Allende ble en slags martyr for den internasjonale venstresiden, og protestene mot kuppet appellerte godt til europeiske land som hadde sterke sosialdemokratiske tradisjoner.¹⁰³ USAs innblanding førte også til voldsomme protester og forsterket inntrykket av den amerikanske imperialist. I dagene etter Allendes død ble det arrangert marsjer over hele verden, der titusenvise deltok i byer som Buenos Aires, Mexico City, Roma og Berlin. I Paris samlet over 20 000 mennesker seg foran den chilenske ambassaden med roser og protest-rop.¹⁰⁴ Som nevnt deltok også Nora Sveaass i demonstrasjoner foran den chilenske ambassaden i Oslo. Chilekuppet ble et symbol på en verden som sto foran en ideologisk og politisk endring, skriver Kelly,¹⁰⁵ og dette ble brukt av en stadig voksende solidaritets- og menneskerettighetsbevegelse.

Historiker Barbara Keys, derimot, mener at det var kuppet i Hellas som la grunnlaget for menneskerettighetsbevegelsen på 1970-tallet.¹⁰⁶ I 1967 kuppet den greske og høyrevridde militærjuntaen makten i landet etter to år med parlamentarisk ustabilitet og fengslet eller tvang i eksil flere tusen venstresidepolitikere, journalister og intellektuelle.¹⁰⁷ Det var symboltungt at Hellas, det opprinnelige demokratiets vugge, ble styrt av et militærregime som brukte tortur mot politiske motstandere og opposisjonelle i landet. Keys hevder at motstanden

¹⁰¹ Kelly, *Sovereign Emergencies*, 167-169.

¹⁰² Neier trekker også frem Soweto-opprøret i 1976 og drapet på Steve Biko som viktige årsaker til den voksende menneskerettighetsaktivismen, se Neier, *The International Human Rights Movement*, 3-4.

¹⁰³ Kelly, *Sovereign Emergencies*, 170.

¹⁰⁴ Kelly, *Sovereign Emergencies*, 94.

¹⁰⁵ Kelly, *Sovereign Emergencies*, 171.

¹⁰⁶ Keys, Barbara. "Anti-torture Politics: Amnesty International, the Greek Junta, and the Origins of the Human Rights "Boom" in the United States". *The Human Rights Revolution – An International History*, redigert av Akira Iriye, Petra Goedde og William I. Hitchcock, Oxford: Oxford University Press, 2012, 201.

¹⁰⁷ Keys, "Anti-torture Politics: Amnesty International, the Greek Junta, and the Origins of the Human Rights "Boom" in the United States", 203.

mot den greske juntaen førte til en ny måte å drive menneskerettighetsaktivisme på. Erfaringer fra Hellas-kampanjen førte til en etablering av nye retningslinjer og strategier i aktivismen som gjorde at menneskerettighetskampanjene ble enda sterkere på 1970-tallet.¹⁰⁸

I intervjuer og i skriftlige kilder knytter ikke de norske psykologene og psykiaterne sitt arbeid til kuppet i Hellas. I Danmark var det annerledes. En forskningsgruppe tilknyttet Amnesty bestående av danske leger var noen av de første i Europa som begynte å forske på traumer knyttet til tortur.¹⁰⁹ Den danske legen, Inge Kemp Genefke, ledet dette arbeidet. De startet sitt arbeid i 1974 og begynte arbeidet med å undersøke torturofre for å bygge opp en kunnskapsbank. I forskningsarbeidet undersøkte de både greske og chilenske torturofre. I tillegg til å undersøke chilenske flyktninger i Danmark, foretok de tre reiser til Hellas i perioden 1975-1976. Juntaen falt i 1973, noe som betød at legegruppen kunne reise fritt i landet og de samarbeidet med greske leger som satte de i kontakt med torturofre.¹¹⁰ Det har ikke vært mulig å finne forskning knyttet til greske torturofre gjort av norske psykologer og psykiatere. En grunn til dette kan være at norske psykologer og psykiatere startet sitt forskningsarbeid i en senere fase der det ikke lenger var så stort fokus på Hellas. En annen ulikhet var også at forskningsgruppen i Danmark var styrt av Amnesty. Dette kan ha ført til at den danske legegruppen ble mer interessestyrt i sitt arbeid på den måten at de forsket på det Amnesty ønsket å dokumentere, og Amnesty viste stor interesse for kuppet i Hellas. Det kan også ha gitt danskene mer ressurser på et tidligere tidspunkt enn de norske psykologene og psykiaterne. Det var ingen stor gresk flyktninggruppe i Skandinavia, og de danske legene foretok studieturer til Hellas. På et så tidlig tidspunkt der initiativene i Norge var spredt og personlig styrt hadde ikke de norske psykologene og psykiaterne ressurser til å gjøre det samme. En kan derfor anta at det var derfor de norske psykologene og psykiaterne konsentrerte sin forskning rundt flyktninger som befant seg i Norge.

Når Nora Sveaass selv skal forklare bakgrunnen for sitt engasjement begrunner hun det i en solidaritetstankegang, samtidig forteller hun at de den gang ikke hadde et språk for menneskerettigheter som vi har i dag. Tankegangen de var påvirket av fikk psykologene og psykiaterne til å engasjere seg, og til å kritisere maktmisbruk, undertrykkelse og

¹⁰⁸ Keys, "Anti-torture Politics: Amnesty International, the Greek Junta, and the Origins of the Human Rights "Boom" in the United States", 214.

¹⁰⁹ Se van Willigen, "Organization of Care and Rehabilitation Services for Victims of Torture and Other Forms of Organized Violence: A Review of Current Issues", 278 og Genefke, *Torturen i verden – den angår os alle*, 14.

¹¹⁰ Hele avsnittet, Genefke, *Torturen i verden – den angår os alle*, 14-15.

urettferdighet. Allikevel er både Nora Sveaass og Nils Johan Lavik raske med å trekke inn menneskerettigheter i psykologifaget når de skal diskutere arbeidet for flyktningers mentale helse i litteraturen. I en artikkel fra 1991, karakteriserer Sveaass også psykososialt arbeid for flyktninger som et arbeid der menneskerettigheter møter helse- og sosialfaglig virksomhet:

Helsearbeid for flyktninger betyr arbeid med mennesker som har vært utsatt for brudd på menneskerettighetene. Det synes derfor naturlig at psykososial virksomhet for denne gruppen får en forankring i arbeidet for de samme rettighetene.¹¹¹

Historiker Samuel Moyn peker på hvordan ideen om menneskerettigheter først ble universell på 1970-tallet, og utviklet seg i så måte samtidig med psykologene og psykiaternes engasjement.¹¹² Når begrepsapparatet ble større, ser vi at psykologene og psykiaterne knyttet menneskerettighetsideen til sitt arbeid. For psykologene og psykiaterne var flyktningers rettigheter og brudd på disse, en viktig faktor for deres engasjement og ønske om å etablere en adekvat behandling.

¹¹¹ Sveaass, Nora. «Menneskerettigheter og psykososialt arbeid», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr 1, mars 1991, 7.

¹¹² Moyn, *Last Utopia*.

3. Ikke-statlige aktørers rolle i fokuset på tortur

Dette kapittelet undersøker samarbeidet mellom ikke-statlige aktører og de norske psykologene og psykiaterne. Den viktigste ikke-statlige organisasjonen som arbeidet mot tortur var Amnesty International. Kapittelet vil også trekke frem andre ikke-statlige organisasjoner som arbeidet mot tortur, og som ble viktige for norske psykologer og psykiatere. Ved å bruke et transnasjonalt perspektiv kan en se viktigheten av samarbeidet mellom organisasjoner og individer for utviklingen av kunnskap om traumebehandling av flyktninger.

3.1 Amnesty International

Den viktigste ikke-statlige organisasjonen i det internasjonale arbeidet mot tortur var Amnesty International. Amnesty ble opprettet i 1961 av advokaten Peter Benenson, og ble opprinnelig etablert for å appellere for samvittighetsfanger. Et par år senere ble deres mandat utvidet til å inkludere flere ansvarsområder, blant annet tortur.¹¹³ I arbeidet med torturspørsmålet inkluderte de ulike profesjonsgrupper, deriblant helsepersonell. Bruken av profesjoner åpnet opp med organisasjonens nye strategi på 1970-tallet der innhenting av kunnskap og informasjon ble spesielt viktig.¹¹⁴ Slik ble det et samspill mellom organisasjonen og psykologene/psykiaterne, der begge fikk gjensidig bruk for hverandre i kampen mot tortur.

Historiker Ann Marie Clark hevder at Amnesty forandret menneskerettighetsnormene på 1970-tallet gjennom sitt arbeid mot tortur. Clark deler arbeidet opp i fire faser: (1) Informasjonsinnhenting, (2) samtykkebygging, (3) normkonstruksjon og (4) normapplikasjon.¹¹⁵ For denne oppgaven er det særlig den andre fasen som vil være aktuell, da den viser hvordan organisasjonen knyttet til seg psykologene og psykiaterne.

¹¹³ Neier, *The International Human Rights Movement – A history*, 191.

¹¹⁴ Eckel, "The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the Changing Fate of Human Rights Activism from the 1940s through the 1970s", 192.

¹¹⁵ Clark, *Diplomacy of Conscience*, 32-36.

I den første fasen av arbeidet var innhenting av fakta og informasjon viktig. Fasen startet med Hellas-saken i 1968, der et militærregime kuppet makten i landet, og senere ble klaget inn til den europeiske menneskerettighetsdomstolen for grove menneskerettighetsbrudd mot sivilbefolkningen. Amnesty hadde behov for pålitelig informasjon, og bestemte seg dermed for å sende ned to frivillige og uavhengige advokater som skulle samle opplysninger om den påståtte torturen i Hellas.¹¹⁶ Allerede i den første fasen ser en altså hvordan organisasjonen bevisst søkte til profesjonsgrupper for eksperthjelp og pålitelig kunnskap, i denne første omgangen advokatene.

Hellas-saken førte også til verdifull erfaring for organisasjonen, på den måten at den forsto viktigheten av kredibilitet og dokumentasjon. Amnesty International publiserte to rapporter om torturen utført av den greske militærjuntaen, men kildearbeidet var dårlig dokumentert noe som førte til at rapportene ble utsatt for mye tvil. Rapportene fikk noe oppmerksomhet i media, men anklagene Amnesty kom med ble imøtegått av juntaen og dens støttespillere. Og med dårlig dokumentasjon ble det ord mot ord. Det var først når en rapport fra den europeiske menneskerettighetskommisjonen ble lekket i 1969 med hundrevis av sider med detaljerte juridiske analyser at torturen ble sett på som fakta og ikke kun spekulasjoner. For Amnesty ble dette en metodisk viktig erfaring, der organisasjonen innså at for å bygge opp offentlighetens tillit, var det behov for godt dokumenterte rapporter som kunne vise til navn, dato og førstehånds vitnemål.¹¹⁷

I den andre fasen handlet det om å bygge en bred støtte i torturspørsmålet, og Amnestys fremste verktøy ble å lansere en kampanje mot tortur: *Campaign for the Abolition of Torture* i 1972. Kampanjens strategi var tredelt. For det første ville organisasjonen publisere en rapport om torturbruken på verdensbasis. Rapporten hadde som mål å bedre allmennhetens kunnskap og å få flere støttespillere i kampen mot tortur. Den 224 siders lange rapporten ble publisert i forkant av den første internasjonale konferansen mot tortur i Paris desember 1973.¹¹⁸

For det andre ønsket Amnesty å påvirke viktige organer i FN til å gjøre endringer i det internasjonale lovverket for å styrke FNs forpliktelser til menneskerettighetene. Måten de gjorde dette på var ved å arrangere en rekke ekspertkonferanser som skulle diskutere hvordan tortur best kunne bekjempes, og organisasjonen åpnet for flere ulike perspektiver. Ikke bare

¹¹⁶ Clark, *Diplomacy of Conscience*, 39-43

¹¹⁷ Keys, "Anti-torture Politics: Amnesty International, the Greek Junta, and the Origins of the Human Rights "Boom" in the United States", 202-203.

¹¹⁸ Power, Jonathan. *Amnesty International. The Human Rights Story*. Great Britain: Pergamon Press, 1981, 36.

det juridiske, men det medisinske og politiske perspektivet ble også diskutert. En av disse ekspertkonferansene ble arrangert på Lysebu i Norge i oktober 1973, og omhandlet legens ansvar rundt tortur og fangebehandling.¹¹⁹ Blant deltakerne på konferansen var psykiateren Leo Eitinger og den danske legen Inge Kemp Genefke. Genefke opprettet senere et rehabiliteringssenter for torturofre i København.¹²⁰ Amnesty's internasjonale kampanje bidro altså til å sette virkningene av tortur på agendaen for helsepersonell i Norge. Den tredje grenen i Amnesty's strategi gikk ut på å bruke kompetansen samlet på ekspertkonferansene til å utvikle spesifikke teknikker som skulle brukes i kampen mot tortur.¹²¹ Slik ble kampanjen et samarbeidsprosjekt mellom menneskerettighetsorganisasjonen og profesjonsgruppene som deltok på konferansen. Ved å utveksle kunnskap, og gjøre nytte av hverandres styrker, ble kampanjen mer profesjonell og dermed også slagkraftig.

Jan Eckel fremmer Amnesty's nye strategi i sitt organisasjonsarbeid som eksempel på hvordan menneskerettighetsarbeidet ble revolusjonert på 1970-tallet,¹²² og trekker frem fire kjerneelementer i den nye strategien: Metodisk forskning, publikasjoner, politisk press og en ny informasjonspolitikk, som ikke bare handlet om å innhente informasjon, men også *skape* den gjennom forskning.¹²³ Igjen ble profesjonsgrupper viktig for å ha den nødvendige kompetansen til å iverksette og fullføre ulike forskningsprosjekter. I Norge ble Edvard Hauff del av en Amnesty-ledet forskningsgruppe i 1978 som skulle se på de psykiatriske virkningene hos torturerte flyktninger. Gruppen besto i tillegg til Hauff av psykiaterne Leo Eitinger, Arne Fossum og Ulrik Malt.¹²⁴ Hauff forklarer at gruppen hadde blitt inspirert av det danske arbeidet mot tortur, og at de dermed henvendte seg til Amnesty Norge med spørsmål om å kunne lage et forskningsprosjekt tilknyttet menneskerettighetsorganisasjonen.¹²⁵ Prosjektet tok for seg torturerte flyktninger fra Latin-Amerika, særlig fra Chile. Målet var å vise at torturen også spilte inn på flyktingenes psykiske tilstand. I en tid da torturen ble stadig mer spesialisert og ga mindre legemlige skader, ble det enda viktigere å kunne vise at torturen også førte til psykiske skader som trengte oppfølging og behandling. Hvis

¹¹⁹ Kongressreferat fra Lysebu. «Tortur og fangebehandling – legens ansvar», *Tidsskrift for Den norske legeförening*, nr. 34, (1973): 2504-2505.

¹²⁰ Amnesty International. «1970-tallet: Amnesty blir en respektert organisasjon», <https://amnesty.no/1970-tallet-amnesty-blir-en-respektert-organisasjon>, [Hentet 09.01.2019].

¹²¹ Clark, *Diplomacy of Conscience*, 47.

¹²² Eckel, "The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the Changing Fate of Human Rights Activism from the 1940s through the 1970s", 192.

¹²³ Eckel, "The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the Changing Fate of Human Rights Activism from the 1940s through the 1970s", 193-197.

¹²⁴ Fossum, Arne. «Psykiske følger av tortur», 165.

¹²⁵ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

psykiaterne kunne dokumentere hvilke psykiske problemer torturofrene hadde, ville det både bidra til å kunne avdekke tortur og bidra til å lage et bedre behandlingstilbud for ofrene.¹²⁶ Forskningsrapporten ble publisert i *Tidsskrift for norsk legeforening* i 1982.¹²⁷

Slik ble norske psykiatere en del av Amnesty's arbeid på 1970-tallet. Ved at menneskerettighetsarbeidet endret seg og kravet om empiri og forskning ble en del av deres strategi og aktivisme, åpnet det seg en naturlig plass for flere profesjonsgrupper, deriblant norske psykiatere. Det ble et slags gjensidig samspill mellom organisasjonen og profesjonen. Etter at Amnesty hadde engasjert psykiatere i sin torturkampanje gjennom å arrangere regionale ekspertkonferanser, var det senere et humanitært engasjement hos psykiaterne selv som bidro til at gruppen på egenhånd tok kontakt med Amnesty for å igangsette sitt forskningsprosjekt. Den transnasjonale aktivismen blir synlig gjennom hvordan de ulike aktørene på ulike nivåer knyttet bånd gjennom ideen om solidaritet og i arbeidet mot tortur. Amnesty knyttet til seg profesjoner for å kunne kvalitetssikre sine nye standarder om et høyt kunnskapsnivå og ble samtidig oppsøkt av individer innenfor en profesjon som ville bidra med sin kunnskap, men som også ble trukket til menneskerettighetsorganisasjonen gjennom tidligere erfaring med solidaritetsarbeid og eget engasjement. Kombinert førte dette til at den transnasjonale menneskerettighetsaktivismen ble styrket. I tillegg til å ha en appellerende side fikk den nå også en tydeligere empirisk side som følge av at aktivismen ble faglig sterk fordi den knyttet til seg profesjonsgrupper.

3.2 Andre ikke-statlige aktører

Det var ikke bare store ikke-statlige aktører som bidro til kunnskap og fokus på tortur og psykisk helse. For Nora Sveaass var det mindre chilenske ikke-statlige organisasjoner som i størst grad skulle påvirke hennes arbeid. Sveaass forteller at hun leste rapportene utgitt av Amnesty, og på den måten holdt hun seg oppdatert på organisasjonens virke, men Sveaass engasjerte seg aldri profesjonelt i organisasjonen. I stedet var hun, som svært interessert i Latin-Amerika og politisk fangenskap, i starten av sin karriere tilknyttet norske grupper som arbeidet for å bedre informasjonen om Latin-Amerika. Sveaass var engasjert i Latin-Amerika-gruppene, Chile-komiteen og senere informasjonssenteret for Latin-Amerika.¹²⁸

¹²⁶ Fossum, «Psykiske følger av tortur», 166.

¹²⁷ Hauff, Edvard, Leo Eitinger, Arne Fossum og Ulrik Malt. «Psychological and Social Consequences of Torture: A Pilot Study», *Tidsskrift for den norske legeforening*, Vol. 102, NO. 11 (1982): 613-616.

¹²⁸ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 7. januar 2019.

Da Sveaass hadde bodd i Brasil skrev hun en leksikonartikkel om landet til det første Pax Leksikon som ble utgitt i 1978.¹²⁹ Sveaass skrev i artikkelen at 12 000 politiske fanger ble holdt i fengsler der tortur var meget utbredt. Hun trakk også frem Amnestys rapport fra 1972 – som ble utgitt som et resultat av *Campaign for the Abolition of Torture*, og viste til at rapporten «[...] avslørte brudd på de mest grunnleggende menneskerettigheter, med sensur, forfølgelse, vilkårlige politiske arrestasjoner, tortur og vilkårlig mord».¹³⁰ Henvisningen til rapporten i artikkelen viser hvordan Amnesty og organisasjonens rapporter hadde fått en legitim plass i den faglige litteraturen. I tillegg bekrefter det at Nora Sveaass brukte rapportene i sitt arbeid for å en oversikt over militærregimets brudd mot sivilbefolkningen. Slik blir igjen det stadige samspillet med Amnesty viktig for å forstå psykologenes utvikling av kunnskap.

I 1986 ble Nora Sveaass, i kraft av sitt engasjement, invitert med på en delegasjonsreise arrangert av utenriksdepartementet til Chile og Argentina. Der skulle hun møte flere organisasjoner og personer som var tilknyttet arbeidet mot tortur.¹³¹ I tillegg til Sveaass, var det representanter fra kirken, LO og departementet. Den samme turen hadde blitt arrangert ti år tidligere. Da hadde lederen for Chile-aksjonen, Steinar Hansson, deltatt. Da turen igjen skulle gjennomføres ti år senere kunne ikke Hansson, og Sveaass ble spurt. Turen varte i en uke, og de møtte flere organisasjoner som arbeidet med tortur, blant annet *La Corporación de Promoción y Defensa de los Derechos del Pueblo* (CODEPU).¹³² CODEPU var en komité som hadde blitt opprettet til forsvar for sivilbefolkningens rettigheter. Komiteen bygget sitt arbeid på flere internasjonale erklæringer, blant annet Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 1948.¹³³ Under besøket ble det gjennomført et attentat mot Augusto Pinochet, og det ble innført unntakstilstand. Flere av de som delegasjonen skulle møte ble satt i fengsel, og dermed var det flere organisasjoner som måtte avlyse sine møter.¹³⁴

Året etter, i 1987, reiste Sveaass igjen ned til Chile for å møte flere organisasjoner og å få bedre tid med de organisasjonene hun allerede hadde møtt. Denne gangen dro hun i regi av

¹²⁹ Sveaass, Nora. «Brasil», *PaxLeksikon, Bind 1 A-B*, Oslo: Pax Forlag, 1978, sidetall ikke oppgitt.

¹³⁰ Sveaass, «Brasil», sidetall ikke oppgitt.

¹³¹ Samtale med Nora Sveaass, 7. januar 2019 og Sveaass, Nora. *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, «Del 1, Oversikt over møter med representanter for ulike organisasjoner i Chile og Argentina», rapporten er ikke datert.

¹³² Telefonintervju med Nora Sveaass, Oslo, 21. oktober 2019.

¹³³ Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 2.

¹³⁴ Telefonintervju med Nora Sveaass, Oslo, 21. oktober 2019.

Psykososialt team for flyktninger og kombinerte reisen til Chile med et besøk til Argentina. Denne reisen var å regne som en studietur, der hun skulle opparbeide seg verdifull innsikt og kunnskap om psykiske konsekvenser av traumer. Oppholdet hennes i Chile og Argentina varte i 18 dager, og hun hadde møter med representanter fra åtte ulike organisasjoner,¹³⁵ i tillegg til representanter fra to mindre grupper som arbeidet for mennesker bosatt i arbeiderstrøkene i Santiago, der undertrykkningen og terroren hadde vært sterk, blant annet fordi områdene var blitt et sentrum for motstandsbevegelsene.¹³⁶

I Chile møtte hun igjen CODEPU, og hadde møte med lederen av organisasjonen, Mirtha Crocco. Sveaass hadde også møte med CINTRAS, et senter for psykisk helse og menneskerettigheter.¹³⁷ Et interessant aspekt ved denne organisasjonen var at den ble startet på initiativ fra Rehabiliteringssenteret for torturofre i København, som ble opprettet av Inge Kemp Genefke, som var nært tilknyttet Amnesty. CINTRAS samarbeidet således med senteret i København, men hadde også kontakt med andre sentre i verden som arbeidet med torturofre.¹³⁸ Her blir det transnasjonale samarbeidet tydelig på flere nivåer, med kunnskapsutveksling mellom både små og store ikke-statlige aktører og individer (her individer innenfor helseprofesjonen).

Felles for organisasjonene Nora Sveaass møtte på studiereisen i Chile var at de på en eller annen måte arbeidet for det chilenske folkets rettigheter, ofte gjennom helsearbeid og behandlingstilbud. Ansatte i organisasjonene hadde, både i møte med ofre for regimet, men også i kraft av å bo i et diktatur, en unik innsikt i hvordan undertrykkelse og overgrep kunne virke inn på den psykiske helsen. Slik ble psykologi og menneskerettigheter naturlig knyttet sammen. På sin studiereise møtte Sveaass også Psykologforeningen i Chile som hadde opprettet sin egen menneskerettighetsavdeling, som blant annet arrangerte konferanser om menneskerettighetsbrudd. I tillegg arbeidet avdelingen spesielt med psykologiske

¹³⁵ Organisasjonene var CINTRAS (Senter for forskning og behandling av stress), Psykologforeningen i Chile, CODEPU (Komitee til forsvar av folkets rettigheter, DITT (Fordømmelse, undersøkelse og behandling av tortur), PIDEE (Organisasjonen for barn som er skadet i unntakstilstanden), FASIC (Organisasjon som arbeidet for sosial, helsemessig og juridisk støtte), Hogar 'El Encuentro' (Hjem for tilbakevendt ungdom), PRAL (Program for tilbakevendte flyktninger og arbeidsstøtte), EJAL (Kommisjon mot dødsstraff). I tillegg til gruppene La Hermida og La Victoria, som arbeidet for mennesker bosatt i arbeiderstrøk i Santiago som ble utsatt for sterk undertrykkning, se Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 1-5.

¹³⁶ Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 1.

¹³⁷ Sewelle Foundations Contributors to Peace, "CINTRAS: Center for Psychological Health and Human Rights in Chile", <https://dieschwelle.de/nc/en/topics/article/news/cintras-center-for-psychological-health-and-human-rights-in-chile.html>, [Hentet 07.02.2019].

¹³⁸ Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 2.

skadevirkninger av undertrykkelse og trusler.¹³⁹ Disse erfaringene ble svært viktig for Sveaass i hennes fremtidige arbeid med flyktninger, særlig da hun omtrent samtidig med studiereisen ble ansatt som psykolog i Psykososialt team for flyktninger. I rapporten fra reisen uttrykker Sveaass stor glede over kunnskapen og erfaringene hun fikk med seg fra studieturen, både i form av forskningslitteratur som var mye mer utfyllende i de latinamerikanske landene, og fordi hun fikk treffe mennesker som arbeidet og levde under svært spesielle forhold.¹⁴⁰ Denne innsikten ble viktig i hennes senere arbeid med flyktninger og torturofre.

Sveaass trekker også frem en ytterligere viktig kilde til kunnskapen hun tilegnet seg om konsekvensene av tortur, nemlig psykologene som arbeidet i latinamerikanske land. Dette tilfører enda et nytt nivå til den transnasjonale aktivismen denne oppgaven undersøker, og tar kunnskapsutvekslingen helt ned på et individstadium. Disse individene kan også defineres som ikke-statlige aktører, da de arbeidet i land preget av vold og konflikt, og derfor måtte skjule sitt egentlige forskningsarbeid for staten de arbeidet i. Det var et farlig arbeide å ha, og helsepersonell i disse landene ble ikke sjelden rammet av forfølgelse og undertrykkelse i kraft av sitt arbeide:¹⁴¹ «Vi er ikke profesjonelt forberedt til det arbeidet vi nå gjør. Vi prøver oss frem og samler kunnskap og erfaringer. Vår styrke er at vi lever i den samme politiske virkelighet som de vi prøver å hjelpe. Også vi kjenner angsten på kroppen».¹⁴²

I boken *Politisk psykologi* som er skrevet av Nora Sveaass og Nils Johan Lavik trekker de frem hvor enormt viktig «psykologene fra sør» har vært for kunnskapen om forholdet mellom psykologi og politikk. Psykologene som arbeidet i de rammede landene var i en særstilling der de på nært hold kunne observere det tette forholdet mellom politiske hendelser og menneskelige reaksjoner.¹⁴³ På basis av sin erfaring bygget psykologene opp en systematisk kunnskap om konsekvensene av menneskerettighetsbrudd, og utviklet flere behandlingsmetoder. Erfaringsmaterialet resulterte i en omfattende faglitteratur på spansk. Noe Sveaass med sine språkkunnskaper kunne dra god nytte av. Den aktivistiske og solidariske siden av arbeidet kommer også frem i psykologene fra sør sitt arbeid. Det underliggende budskapet er at psykologien som fag ikke kan stille seg utenfor hendelsene det blir vitne til, og det kan heller ikke stille seg nøytralt til det som skjer. Derimot må

¹³⁹ Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 2.

¹⁴⁰ Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 7.

¹⁴¹ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 174.

¹⁴² Uttalelse fra anonym chilensk psykolog, se Sveaass, Nora. «Psykologi og menneskerettigheter i Chile», i *Mennesker og rettigheter*, ikke datert, men cirka 1987, 19.

¹⁴³ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 174.

kunnskapen brukes til å dokumentere overgrep og undertrykkelse, til å lindre undertrykkingens konsekvenser og være et redskap til å endre allerede inngrodd struktur.¹⁴⁴ I boken forklarer Lavik og Sveaass videre hvordan disse erfaringene ble et utgangspunkt for å beskrive og forklare samspillet mellom politiske forhold og psykologien. I tillegg bidro dette arbeidet til en tydeliggjøring av et menneskerettighetsorientert perspektiv på psykologisk arbeid.¹⁴⁵

Umiddelbart etter kuppet i Chile, proporsjonalt med den økende volden, begynte helsepersonell og chilenske og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner å samle informasjon om ofrene. Slik skulle de kunne dokumentere overgrepene i en menneskerettighetssammenheng. I dette arbeidet erfarte helsearbeiderne raskt at denne tilnærmingen, der ofrene fikk prate ut om hendelsene de var blitt utsatt for i et miljø der de opplevde å bli hørt og trodd, hadde en positiv virkning på dem som var blitt utsatt for overgrep. Med utgangspunkt i disse erfaringene kunne de utvikle metodene de hadde brukt til et terapeutisk verktøy.¹⁴⁶

En av de mest kjente metodene som ble utviklet i arbeid med mennesker utsatt for menneskerettighetsbrudd er det som blir kalt vitnesbyrdsmetoden. Artikkelen om metoden ble publisert av to chilenske psykologer i 1982. I møte med den brutale volden fra Pinochets regime måtte de chilenske helsearbeiderne revurdere sine arbeidsmåter, og utvikle nye metoder for å møte de nye utfordringene de nå sto ovenfor. Metoden gikk ut på at terapeuten tok opp samtalen med pasienten på en båndopptaker, deretter skrev pasient og terapeut i fellesskap ned samtalen på papir. I denne bearbeidelsen av hendelsen opplevde terapeuten at pasienten i større grad klarte å prosessere det hen hadde opplevd og integrere det inn i sin egen livssituasjon. Slik opplevde offeret for overgrep færre symptomer eller en lettelse i de symptomene personen led under som angst og depresjon.¹⁴⁷ Arbeidet med vitnesbyrdsmetoden, ble videreutviklet i 1990 av danskene Inger Agger og Søren Buus Jensen, slik at den også kunne bli brukt som behandlingsredskap for folk som levde i eksil.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 177.

¹⁴⁵ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 175-176.

¹⁴⁶ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 183-184.

¹⁴⁷ Cienfuegos, Ana Julia og Cristina Monelli. "Testimony of Political Repression as a Therapeutic Instrument". *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 53, No. 1 (1983): 43-51.

¹⁴⁸ Sveaass, Nora og Marianne Jakobsen. «Å gjenoppbygge et liv i eksil – erfaringer fra psykososialt arbeid med flyktninger». *Samfunn og psykiske lidelser. Samfunnsvitenskapelige perspektiver – en introduksjon*. Oslo: Gyldendal, 2002, 91-92.

Artikkelen om vitnesbyrdsmetoden ble skrevet under pseudonymene Ana Julia Cienfuegos og Cristina Monelli. Bak de falske navnene var psykologene Elizabeth Lira og Eugenia Weinstein.¹⁴⁹ Det sier mye om den politiske situasjonen i Chile, at en av de viktigste erfaringene på feltet ble skrevet under pseudonym. Dette illustrerer hvordan psykologifaget ikke kunne stille seg utenfor de hendelsene som påvirket menneskets mentale helse, men at det var (og er) et fag som utviklet seg i takt med sin samtid. En kunne ikke skille mellom lidelsen og den politiske konteksten som medførte lidelsen. Derfor var solidariske helsearbeidere med humanitært engasjement viktig, fordi en psykososial innsikt var viktig for å kunne utvikle riktige behandlingsmetoder. Observasjonene og de mange praktiske erfaringene gjort av chilenske helsearbeidere dannet grunnlaget for en viktig psykologisk kunnskapsbase, både når det gjaldt symptomer, forståelse og intervensjon.¹⁵⁰ Denne kunnskapen kunne norske psykologer og psykiatere utvikle og bygge videre på hjemme i Norge.

Nora Sveaass møtte Elizabeth Lira, den ene kvinnen bak artikkelen om vitnesbyrdsmetoden under sin studiereise til Chile og Argentina i 1987. På dette tidspunktet var Lira grunnleggerne av det nye instituttet *Latinamerikansk institutt for menneskerettigheter og mental helse*. Instituttet bygde på kunnskapen til organisasjonen *FASIC* som Lira tidligere hadde vært medlem av.¹⁵¹ Denne organisasjonen hadde siden 1973 arbeidet for sosiale, helsemessig og juridisk støtte til personer som var rammet av overgrep, og var viktige pådrivere i arbeidet med å systematisere terapeutiske erfaringer og prøve ut nye terapeutiske metoder. Det nylig grunnlagte instituttet skulle samle erfaringene *FASIC* hadde ervervet seg gjennom ti års praksis og systematisere metoder og behandlingsverktøy.¹⁵²

Mellom 1978 og 1988 dannet over 200 000 chilenerne i eksil et transnasjonalt eksilsamfunn. Samfunnet var spredt over hele verden, fra Moskva til London, fra Canada, USA og Mexico, til Venezuela og Australia,¹⁵³ og bidro til å rette et enda større fokus mot det brutale regimet i Chile. De chilenske flyktingene var ofte ressurssterke på den måten at mange hadde måttet flykte fordi de hadde engasjert seg politisk i en annen retning enn det regimet hadde anerkjent. Som det chilenske helsepersonellets erfaringsbaserte kunnskap skulle bli svært

¹⁴⁹ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 184.

¹⁵⁰ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 185.

¹⁵¹ Forkortelse for Fundación de Ayuda Social de las Iglesias Cristianas.

¹⁵² Sveaass, *Rapport fra studiereise Chile/Argentina*, 4.

¹⁵³ Kelly, *Sovereign Emergencies*, 97.

viktig for utviklingen av behandlingsmetoder og terapeutiske verktøy, ble også den chilenske diasporaen viktig for å for å kunne fortelle historier innenfra og bidra til at verden fikk vite hva som skjedde. For de norske psykologene og psykiaterne ble det også viktig å få historiene inn i behandlingsrommet. I møte med flyktninger, ikke bare fra Chile men også andre land, ble terapeutene klar over hvor viktig det var å bygge opp kunnskapsplattform om konsekvensene av tortur og overgrep også i Norge.

Lavik og Sveaass hevder at det var militærkuppene i Latin-Amerika på 1960- og 1970-tallet som ble det politiske og historiske utgangspunktet for et mer systematisk arbeid med mennesker utsatt for overgrep og tortur.

[...] Slik vi ser det, er det nettopp denne kontekstualiserte psykologien, med den sterke tilknytningen til konkrete konflikter, politisk forfølgelse og systematiske menneskerettighetsbrudd som har frembrakt en kunnskapstradisjon, som også internasjonalt er unik, og som har representert en meget viktig inspirasjonskilde for dem som arbeider med mennesker utsatt for politisk vold.¹⁵⁴

Internasjonalt er dette utsagnet diskutabelt. Som kapittel 2 viser var danske leger også engasjert av kuppet i Hellas i 1967 og Amnestys kampanje mot tortur var et år tidligere enn kuppet i Chile. Det er allikevel tydelig at kuppet i Chile spilte en betydelig rolle for utviklingen av feltet i Norge. Både fordi psykologene og psykiaterne møtte chilenske flyktninger i behandlingsrommet og fordi de utvekslet kunnskap med psykologene fra sør og chilenske menneskerettsorganisasjoner i formelle og uformelle forum.

3.3 Psykologien og menneskerettighetene satt i system

Kampen mot tortur tydeliggjorde forholdet mellom psykologi og menneskerettigheter, og i takt med at flere ikke-statlige aktører begynner å sette fokus på psykiske konsekvenser av menneskerettighetsbrudd ble det etter hvert skrevet flere erklæringer som omhandlet helsepersonells ansvar. Disse aktørenes arbeid begynte så å påvirke statlige aktører. Det fremste eksempelet er FNs torturerklæring av 1975 som ble påvirket av Amnestys *Campaign for the Abolition of Torture* tre år tidligere.¹⁵⁵ Året etter torturerklæringen ble resolusjon 31/85 vedtatt i FN, der WHO ble invitert til å lage en *Principles of Medical Ethics* som skulle gjelde

¹⁵⁴ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 178.

¹⁵⁵ Danelius, Hans. "Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", *Nordic Journal of International Law*, Vol. 58, No. 2, (1989): 172-184, 173.

helsepersonell. Disse prinsippene ble vedtatt i resolusjon 37/194 av WHO i 1982, og var i stor grad inspirert av Tokyo-deklarasjonen av 1975 som ble utarbeidet av den ikke-statlige aktøren World Medical Association (tidligere World Medical Assembly) som omhandlet legeprofesjonens særskilte ansvar i forbindelse med tortur.¹⁵⁶

Av andre viktige erklæringer var Hawaii-deklarasjonen av 1977 og 1983 som omhandlet psykiaterens etiske ansvar, men deklarasjonen nevnte ikke tortur spesielt.¹⁵⁷ I 1976 ble det sendt ut en uttalelse i regi av International Union of Psychological Science (IUPS) som representerte 42 nasjoner og mer enn 70 000 psykologer. Uttalelsen omhandlet psykologers etiske ansvar i behandling og i forskning, og fordømte alt samarbeid som krenket menneskerettighetene. Alle medlemmene i IUPS var forpliktet til å gjøre de etiske retningslinjene kjent for alle i organisasjonen og reagere overfor personer som gjorde seg skyldig i brudd på forpliktelsene.¹⁵⁸

Av årsrapportene til Psykososialt team for flyktninger fremkommer det at Edvard Hauff holdt innlegg ved WHO-konferansen ”Health Hazards of Organized Violence” i Nederland i 1986 og at Psykososialt team for flyktninger deltok på et ”WHO Advisory Group on the Health Situation of Refugees and Victims of Organized Violence” i 1988.¹⁵⁹ Det fremkommer ikke av rapportene mer detaljert informasjon om Hauff eller teamets rolle på disse konferansene, eller hvor viktig denne kontakten var, men det viser at teamet hadde kontakt med statlige aktører som er en ny dimensjon i det transnasjonale arbeidet.

¹⁵⁶ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 149.

¹⁵⁷ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 149.

¹⁵⁸ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 150.

¹⁵⁹ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1986*, og Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*.

4. Institusjonalisering

Dette kapittelet viser hvordan de norske psykologene og psykiaterne gikk fra å arbeide spredt på egne personlige initiativ til å arbeide sammen fra en felles plattform: Psykososialt team for flyktninger. Psykologene og psykiaterne dannet kunnskapsnettverk både nasjonalt og internasjonalt. Som et statlig drevet team hadde de nå midler til å drive forskning og kompetansebygging på en annen måte enn de hadde hatt tidligere. Teamet knyttet bånd til helsepersonell både i Norge og internasjonalt ved å delta på konferanser og seminarer. Kunnskapsutvekslingen bidro til en videre utvikling av traumebehandlingsfeltet. Kapittelet redegjør for arbeidet til Psykososialt team for flyktninger perioden fra 1986 til 1990, og viser den nasjonale, nordiske og internasjonale arenaen teamet var en del av.

4.1. Psykososialt team for flyktninger

1980-tallet skulle bli svært viktig for arbeidet med traumebehandling av flyktninger i Norge. Fra å være drevet av spredte initiativ fra spesielt engasjerte psykologer, ble det etablert et Psykososialt team for flyktninger i 1986. Psykologene og psykiaterne hadde sett behovet for et slikt tilbud, både gjennom forskningsprosjekter, i møte med flyktninger gjennom egen praksis og på reiser i utlandet. I Norge var det omtrent 12 000 flyktninger og cirka 2750 asylsøkere med innvilget oppholdstillatelse eller politisk asyl ved inngangen til 1986. I løpet av året kom det 686 flyktninger og 2722 asylsøkere til Norge.¹⁶⁰

Forslaget om å opprette et team hadde blitt fremmet våren 1984 til Sosialdepartementet, gjennom Statens Flyktningsekretariat, og Edvard Hauff ble engasjert til å planlegge teamets virksomhet.¹⁶¹ Selve ideen til teamet kom fra Hauff selv etter at han hadde besøkt en flyktningleir i Bataan på Filippinene i 1984. Oppholdet i leiren fikk han til å innse behovet for økt kunnskap om flyktningers psykiske helse, både i Norge og internasjonalt. I tillegg hadde Hauff ledet et norsk forskningsprosjekt som undersøkte traumer hos vietnamesiske

¹⁶⁰ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 3.

¹⁶¹ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 3.

båtflyktninger siden 1982.¹⁶² Hauffs store drøm var å opprette et senter som både skulle kunne tilby behandling til flyktninger, som kunne veilede helsepersonell i arbeidet med flyktninger bosatt i Norge og som kunne bidra med forskningsbasert kunnskap. Hauff måtte jobbe hardt for å nå målet, og møtte flere byråkratiske hindringer¹⁶³ før Psykososialt team for flyktninger ble opprettet som et treårig prøveprosjekt i 1986.¹⁶⁴

Historiker Patricia Clavin trekker nettopp frem hvordan det transnasjonale perspektivet er interessant for å se hvordan politisk arbeid kan foregå på ulike nivåer.¹⁶⁵ I dette tilfellet er det individer som har drevet frem et arbeid. De har vært en del av en profesjonsgruppe og et kunnskapsnettverk, og har derfor både kunnet trekke på egne personlige erfaringer og faglig kunnskap. Eksempelet viser at ideer ikke alltid kommer fra staten og det viser at statene ikke alltid er beslutningstakere. Det er nettopp dette det transnasjonale perspektivet ønsker å vise.

Opprettelsen av teamet illustrerer hvordan personlig initiativ og engasjement førte til mer etablerte retningslinjer i arbeidet med flyktningers psykiske helse. Blant de norske psykologene og psykiaterne var det en erkjennelse av et manglende tilbud i helse- og sosialtjenesten. Det kom både av fokuset på tortur, der ikke-statlige organisasjoner knyttet til seg profesjoner og dannet «kunnskapsnettverk» og det personlige initiativet fra psykologene. Dette engasjementet førte til at de bidro i forskningsprosjekter og de knyttet kontakter med helsepersonell både nasjonalt og internasjonalt, som igjen ga økt kunnskap på feltet. I tillegg bidro deres jobbhverdag til at de var i tett kontakt med flyktninger som ga dem en forståelse for at flyktninger hadde spesielle behov og at det eksisterende statlige tilbudet var utilstrekkelig.

Både i Norge og i andre land har det i flere år vært pekt på at flyktninger har spesielle behov når det gjelder helse- og sosialtjenester. Personale som er engasjert i mottaks- og integreringsarbeid med flyktninger har særlig pekt på at det er vanskelig å nå flyktninger med psykososiale problemer med et tilfredsstillende helsetilbud [...]¹⁶⁶

¹⁶² Hauff og Vaglum, "Vietnamese Boat Refugees: The Influence of War and Flight Traumatization on Mental Health on Arrival in the Country of Resettlement", 162-168.

¹⁶³ Det har ikke vært mulig å finne ut av hva disse byråkratiske hindringene besto i.

¹⁶⁴ Volckmar, «Fra idé til virkelighet», 12 og Volckmar, Borghild. «Forskning – som en del av en helhet», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr 1, mars 1991, 13 og Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 8.

¹⁶⁵ Clavin, "Defining Transnationalism", 421-439.

¹⁶⁶ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 2.

De norske psykologene og psykiaterne følte med sin erfaring at de kunne bidra til et statlig helsetilbud for flyktninger. De to første som ble ansatt i fast stilling i teamet som klinisk helsepersonell var Edvard Hauff og Carl Ivar Dahl i 1986. Nora Sveaass ble ansatt året etter.¹⁶⁷ Hun hadde tatt kontakt med Hauff flere ganger med ønske om å bli med i teamet, men ved flere anledninger måtte Hauff gi negativt svar på grunn av teamets økonomiske situasjon. I 1987 fikk hun positivt svar, og kunne starte i en fast, halv stilling.¹⁶⁸ Nils Johan Lavik var engasjert på timesbasis, men ble regnet som en fast ansatt i teamet på grunn av sitt engasjement. Han deltok blant annet på alle de ukentlige interne samarbeidsmøtene i teamet.¹⁶⁹ Psykologene og psykiaterne utfylte hverandre godt, og hadde sine ulike interesseområder. Både Hauff og Sveaass var blitt engasjert i traumebehandling av flyktninger gjennom solidaritet og interesse for hver sin sak: Henholdsvis Vietnamkrigen og de vietnamesiske flyktningene og kuppet i Chile og tortur. Nils Johan Lavik var, i tillegg til å være politisk engasjert, «historikeren» i teamet. Han var opptatt av å finne kunnskap i fortida, og knytte den til datidens hendelser. Lavik skrev mye om andre verdenskrig og traumene som oppsto etter krigen og konsentrasjonsleirene. Carl Ivar Dahl var en rendyrket akademiker, med humanistiske holdninger og verdier som kom til sin rett i arbeidet med flyktninger. Personenes ulike egenskaper og bakgrunn var svært viktig for teamet. Deres ulike erfaringer og kunnskapsfelt gjorde at teamet til sammen satt på verdifull og mangfoldig kompetanse.¹⁷⁰

Til tross for ulike forutsetninger var det felles for de norske psykologene og psykiaterne at de på eget initiativ hadde ervervet seg verdifull kunnskap, og at de så behovet for at denne kunnskapen skulle systematiseres, også i Norge. Med opprettelsen av Psykososialt team for flyktninger ble dette muliggjort. Sammensetningen av mennesker med ulike erfaringer og interessefelt utgjorde en god og fruktbar kombinasjon for arbeidet med traumebehandling av flyktninger, og et godt utgangspunkt for å danne en ny forskningsarena der det skulle utvikles kunnskap om traumer knyttet til flukt. Det delte engasjementet og de felles målsettingene skapte et unikt samhold blant kollegene.¹⁷¹

Psykososialt team for flyktninger hadde to hovedmålsettinger i sitt arbeid. For det første ønsket teamet å bidra til å bedre tilgangen på kvalifisert hjelp til flyktninger med psykososiale

¹⁶⁷ Psykososialt team for flyktninger *Årsrapport 1986*, Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1987* og Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*.

¹⁶⁸ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

¹⁶⁹ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 11.

¹⁷⁰ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

¹⁷¹ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

problemer som var bosatt i Norge. For det andre ønsket de å utrede det videre behovet for bistand, og undersøke hvordan denne bistanden kunne forbedres, til de forskjellige flyktninggruppene i Norge.¹⁷² Slik ble altså teamets målsettinger todelt: Det var en klinisk del, med ønske om å utvikle et terapeutisk tilbud, og en forskningsbasert del som ønsket å bidra til en kunnskapsdannelse på feltet om traumebehandling av flyktninger. Arbeidsoppgavene besto følgelig av klinisk virksomhet, om å arrangere og delta på seminarer og kurs (bygge kunnskapsnettverk), informasjonsarbeid og forskningsarbeid.¹⁷³

Fra Statsbudsjettet ble Psykososialt team for flyktninger tilgodesett med 700 000 kroner. I tillegg ga den norske avdelingen av Amnesty et tilskudd på 340 000 kroner til teamets arbeid med å yte direkte tjenester til torturerte flyktninger i Norge.¹⁷⁴ Støtten fra Amnesty ble også presisert i et flygeblad om Psykososialt team for flyktninger som ble distribuert i 1986.¹⁷⁵ Den fortsatte forbindelsen mellom Amnesty og de norske psykologene og psykiaterne viser at ideen om menneskerettigheter og behandling av tortur (og andre traumer) fortsatt var tett sammenknyttet.

Teamet henvendte seg til fire ulike målgrupper. For det første ønsket de å komme i kontakt med flyktninger og asylsøkere bosatt i Norge. Samtidig ønsket de å komme i kontakt med øvrig helsepersonell, både de som arbeidet med flyktninger, men også i helse- og sosialtjenesten i kommunene og personell i det psykiske helsevern, tolker og politikere og andre beslutningstakere.¹⁷⁶ I årsrapporten fra 1986 skriver Psykososialt team for flyktninger selv at «målgruppene er mange, men kan sies å være aktørgrupper i et åpent nettverkssystem».¹⁷⁷ De norske psykologene og psykiaterne ønsket å danne et nettverk som med ulike perspektiver kunne bidra til et bedre traumetilbud. Dette var også grunnen til å de valgte å knytte teamet til Universitetet i Oslo og Psykiatrisk institutt. Ved å velge en sentral lokasjon ønsket teamet å bli enda nærmere knyttet til et relevant og større fagmiljø.¹⁷⁸

¹⁷² Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 4.

¹⁷³ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 12.

¹⁷⁴ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 8.

¹⁷⁵ Psykososialt team for flyktninger. «Psykososialt team for flyktninger i Norge», *Flygeblad*, 1986.

¹⁷⁶ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 6.

¹⁷⁷ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 6.

¹⁷⁸ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 8.

4.2 En antitortur- og rehabiliteringsbevegelse

Psykososialt team for flyktninger ble ikke til i et vakuum. Det var en respons på konkrete internasjonale hendelser og psykologene og psykiaternes egne erfaringer, men også en del av en trend der det ble opprettet rehabiliteringssentre rundt omkring i Europa. I årsrapporten fra 1986 trekker teamet frem «økt etterspørsel i hele Europa»¹⁷⁹ som den viktigste årsaken til at det ble opprettet sentre i flere europeiske land, og bakgrunnen for at de ønsket et statlig tilbud også i Norge.¹⁸⁰ Ifølge professor Tobias Kelly kan opprettelsen av disse sentrene bli sett på som en antitorturbevegelse. Antitorturbevegelsen kom til uttrykk som en torturrehabiliteringsbevegelse som fokuserte på å tilby terapeutiske tjenester og behandling.¹⁸¹ Kelly argumenterer for at denne bevegelsen må bli sett på som et ledd i menneskerettighetsbevegelsen. Etter 1975 vokste bevegelsen frem som en direkte respons på det stadig økende fokuset på tortur, og på flyktningstrømmene til USA og Europa.¹⁸²

Loes van Willigen (tidligere leder av ISHHR) skriver at utviklingen av traumetilbud og rehabiliteringssentre først og fremst var en respons på kuppet i Chile i 1973, der flere latinamerikanske nettverk (som senere utviklet seg til organisasjoner) ble etablert. Disse gruppene startet å tilby medisinsk og senere psykososial hjelp til flyktninger.¹⁸³

I Europa var det danske og nederlandske psykiatere tilknyttet Amnesty International som først begynte å forske på konsekvenser av tortur tidlig på 1970-tallet. De første forskningsprosjektene ble gjort på torturofre i Hellas og Irland, men da latinamerikanske flyktninger begynte å ankomme vesteuropeiske land skiftet fokuset til forskning på, og behandling av, torturerte flyktninger. I 1976 ble det etablert to sentre i henholdsvis Brussel og Frankfurt av latinamerikanske leger og psykiatere. Et nytt senter ble opprettet i Nederland i 1978 – dette senteret ble først og fremst også drevet av latinamerikanere i eksil.¹⁸⁴ Interessen for traumebehandling økte gradvis gjennom 1970-tallet, og det ble etablert flere sentre i USA for flyktninger fra Sørøst-Asia. På 1980-tallet ble det opprettet sentre i Tyskland, England, Norge, Sverige, Danmark, Frankrike og Spania – og utenfor Europa, på Filippinene, Sør-

¹⁷⁹ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 2.

¹⁸⁰ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 2.

¹⁸¹ Kelly, *This Side of Silence*, 8-9.

¹⁸² Kelly, *This Side of Silence*, 78-79.

¹⁸³ Willigen, "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues", 278.

¹⁸⁴ Willigen, "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues", 279.

Afrika, Uganda, Pakistan, Tyrkia, Australia, Canada, USA og i mange latinamerikanske land.¹⁸⁵ Fra disse sentrene ble det igjen opprettet organisasjoner og institusjoner som fokuserte på traumebehandling av flere typer menneskerettighetsbrudd, ikke bare tortur.¹⁸⁶

Psykososialt team for flyktninger ble altså opprettet i samme fase som en rekke andre sentre. Teamet knyttet kontakt med flere av disse sentrene. I årsrapporten fra 1986 trekkes det frem viktigheten av arbeidet flere av sentrene har gjort, og at erfaringer derfra har blitt en vesentlig del av teamets kunnskapsplattform. Samtidig understreker teamet at det til tross for flere likhetstrekk med andre rehabiliteringssentre, ikke var noen med akkurat den samme organisasjonsstrukturen og de samme oppgavene som det norske Psykososialt team for flyktninger.¹⁸⁷ Psykososialt team for flyktninger var både en del av et nettverk som tilførte dem kunnskap, samtidig som de tilførte egne ideer til arbeidet. Slik ble det en dynamisk, transnasjonal bevegelse.

Rehabiliteringssentrene som hadde sin opprinnelse fra medisinske grupper innenfor Amnesty International arbeidet med torturofre og ofre for organisert vold. Et slikt type senter var blant annet Rehabiliteringscenteret for torturofre (RCT) i København, opprettet av legen Inge Kemp Genefke i 1982. Fokuset lå på tortur og de psykiske følgene av torturen, og majoriteten av de ansatte var leger.¹⁸⁸ Psykososialt team for flyktninger var bygget opp annerledes, på den måten at de hadde en bredere tilbudsplattform – dermed favnet de også flere av flyktingene som ankom Norge. I tillegg til psykiatere både psykologer og sosialarbeidere knyttet til teamet.¹⁸⁹ Genefke var uenig i hvordan Psykososialt team var bygget opp, og synes de skulle ha et tilbud som kun gikk ut på torturrehabilitering.¹⁹⁰ For det norske teamet ble dette kunstig, da det kom flyktninger som ikke hadde vært utsatt for tortur, men som hadde traumer etter krigserfaringer eller selve flukten. Dermed valgte de å fokusere på et psykososialt tilbud med en større bredde.¹⁹¹ En annen grunn til det bredere tilbudet var hvordan Psykososialt team for flyktninger var organisert. Det var en del av det norske helsevesenet og fikk penger fra

¹⁸⁵ Willigen, "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues", 279.

¹⁸⁶ Kelly, *This Side of Silence*, 78-79.

¹⁸⁷ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, 20.

¹⁸⁸ Willigen, "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues", 283.

¹⁸⁹ Willigen, "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues", 285.

¹⁹⁰ Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018.

¹⁹¹ Telefonintervju med Nora Sveaass, Oslo, 21. oktober 2019.

helsemyndighetene. De skulle tilby en spisskompetanse på traumebehandling som blant annet fastleger og psykologer i kommunene kunne benytte seg av. Dermed ønsket også staten å kunne tilby et bredere tilbud.¹⁹²

4.3 Kunnskaps- og idéutveksling

Som det fremgår av arbeidsmålene til Psykososialt team for flyktninger var teamet svært opptatt av å danne et kunnskapsnettverk, og i årene mellom 1986 og 1990 arrangerte og deltok de på flere konferanser både nasjonalt og internasjonalt. Kunnskaps- og informasjonsutvekslingen til Psykososialt team for flyktninger kan deles inn i tre ulike dimensjoner: Den internasjonale dimensjonen, den nordiske dimensjonen og den nasjonale dimensjonen.

Den internasjonale dimensjonen

Fra slutten av 1980-tallet ble det arrangert flere internasjonale konferanser om tortur og traumebehandling. Konferansene ble en sentral arena for kunnskapsutveksling om flyktingers psykososiale problemer, der medarbeidere fra Psykososialt team for flyktninger kunne diskutere erfaringer med helsepersonell fra resten av verden. På konferansene deltok også menneskerettighetsorganisasjoner, noe som understreket det nære samarbeidet mellom den humanitære hjelpen og psykologene. En viktig arrangør var International Society for Health and Human Rights (ISHHR), et uformelt nettverk som organiserte konferanser om sammenhengen mellom helse og menneskerettighetsbrudd.¹⁹³

ISHHRs første internasjonale konferanse mot tortur ble arrangert i Paris i 1987.¹⁹⁴

Konferansen skulle fremme fokuset på behandling og rehabilitering av mennesker som hadde vært utsatt for menneskerettighetsbrudd.¹⁹⁵ Edvard Hauff representerte Psykososialt team for

¹⁹² Telefonintervju med Nora Sveaass, Oslo, 21. oktober 2019.

¹⁹³ ISHHR ble registrert som en organisasjon i 1993, se Fannemel, Eva. «Vi kan ikke la oss overvelde – En samtale med Nora Sveaass, generalsekretær i International Society for Health and Human Rights», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr. 1, 1999, 8.

¹⁹⁴ Konferansen ble kalt "1st International Conference of Medical and Psychological Centers for Victims of Organized Violence", se Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1987*, 12. Det er noen uenigheter om dette virkelig var den første konferansen, da det i realiteten ble arrangert en konferanse året før, i Frankfurt, det var på denne konferansen det ble besluttet å arrangere den første konferansen i Paris se korrespondanse med Loes van Willigen, Mailkorrespondanse med Loes H.M. van Willigen, Oslo-Amsterdam, 18.01.2019.

¹⁹⁵ Se ISHHR. "Past Conferences", <http://ishhr.com/past-conferences/>, [Hentet 22.02.18], ISHHR har arrangert ni konferanser med fokus på helse og menneskerettigheter: Frankrike (1987), Costa Rica (1989), Chile (1991), Filippinene (1994), Sør-Afrika (1998), Kroatia (2001), India (2005), Peru (2008) og Georgia (2011).

flyktninger, og holdt innledningsforedraget på konferansen.¹⁹⁶ Det har i arbeidet med oppgaven ikke lyktes å få tak i rapporten fra konferansen i Paris.

I 1989 ble den andre internasjonale konferansen mot tortur arrangert av ISHHR i Costa Rica.¹⁹⁷ Konferansen hadde 143 påmeldte deltakere, inkludert seks representanter fra Norge.¹⁹⁸ Nora Sveaass og Nils Johan Lavik representerte Psykososialt team for flyktninger i Norge. Konferansen ble preget av drapet på Ignazio Martin Baro, som var professor i psykologi og en fremtredende skikkelse i arbeidet for flyktninger i Latin-Amerika.¹⁹⁹ Baro hadde utmerket seg som en forsvarer av menneskerettighetene, og mye av hans arbeid handlet om å dokumentere de psykiske virkningene av terrorhandlinger utført av militærregimet i El Salvador.²⁰⁰ Drapet på Baro ble en tøff påminnelse om hvilken fare helsepersonell som arbeidet i konfliktområder fortsatt satte seg i, da en aktiv rolle i hjelpen mot regimenes organiserte vold også betydde en motstand mot det sittende regime. Av denne grunn bad deltakere fra Chile, Argentina og Sør-Afrika om ikke å bli satt opp på deltakerlisten i frykt for represalier i hjemlandet.²⁰¹ Deltakerlisten fra Costa Rica-konferansen er derfor ufullstendig. Diskusjonene på konferansen var delt mellom landene i Latin-Amerika og Asia som sto overfor utfordringen med organisert vold i eget land, og helseteamene fra vestlige land som skulle behandle traumatiserte flyktninger i hjemlandet. Både Nora Sveaass og Nils Johan Lavik holdt innlegg på konferansen, i tillegg til Amalia Carli som var representant for Redd Barna.²⁰²

Noen uker før konferansen i Costa Rica ble det arrangert et seminar for å diskutere tiltak mot tortur og behandling av torturofre i Chile.²⁰³ Seminaret ble tolket som et symbol på den tiltakende åpenheten i chilensk politikk, allikevel opplevde helsepersonell fra de

¹⁹⁶ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1987*, 12.

¹⁹⁷ Nils Johan Lavik kaller konferansen for 'konferansen for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold, se Lavik, Nils Johan. *Rapport fra annen internasjonale konferanse for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold*. San José, Costa Rica, 26. november – 2. Desember 1989.

¹⁹⁸ Lavik, *Rapport fra annen internasjonale konferanse for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold*, 12.

¹⁹⁹ Ignazio Martin Baro var én av seks jesuittprester som ble skutt ti dager før konferansens åpning, Lavik, *Rapport fra annen internasjonale konferanse for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold*, 8.

²⁰⁰ Lavik og Sveaass, *Politisk psykologi*, 180.

²⁰¹ Mailkorrespondanse med Loes H.M. van Willigen, Oslo-Amsterdam, 18.01.2019.

²⁰² Lavik, *Rapport fra annen internasjonale konferanse for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold*.

²⁰³ Seminaret het «Tortur, dens medisinske, psykologiske og sosiale effekter, forebyggelse og behandling» og ble arrangert i november 1989, se Lavik, Nils Johan. *Rapport fra seminaret "tortur, dens medisinske, psykologiske og sosiale effekter, forebyggelse og behandling"*. Santiago, Chile 15. – 18. November.

latinamerikanske landene trusler, og deltakerlisten var anonym. De fleste av deltakerne arbeidet innenfor helseprofesjonen, men jurister og andre som samarbeidet med menneskerettighetsorganisasjonene deltok også.²⁰⁴ Seminaret tydeliggjør hvordan samarbeidet mellom menneskerettighetsorganisasjoner og helsepersonell fortsatte på 1980-tallet. Hovedarrangørene var den internasjonale organisasjonen mot tortur (OMCT) og et helseteam innenfor den chilenske menneskerettighetsorganisasjonen, CODEPU. Viktigheten av et samarbeid mellom profesjonelle i helsevesenet, menneskerettighetsaktivister og jurister ble gjentatte ganger understreket som et viktig ledd i arbeidet for å forebygge tortur, og var et sentralt perspektiv i seminaret.²⁰⁵ For Nils Johan Lavik ble Chile-seminaret spesielt skjellsettende, og det skulle påvirke mye av hans arbeid med flyktninger og traumebehandling. Ifølge Nora Sveaass var det på dette seminaret Lavik for alvor forsto behovet for et godt traumetilbud for flyktninger.²⁰⁶

Den nordiske dimensjonen

I 1987 tok Psykososialt team for flyktninger initiativ til å etablere et tettere samarbeid mellom psykoterapeuter i de nordiske landene som arbeidet med traumebehandling av flyktninger.²⁰⁷ Ifølge Nora Sveaass var Carl Ivar Dahl en av pådriverne til dette samarbeidet, og instrumentell i arbeidet med å få til en nordisk konferanse, og mange av informasjonsskrivene som ble sendt ut var undertegnet Dahl.²⁰⁸ Den første nordiske konferansen ble arrangert på Lysebu i Oslo samme år, og ifølge årsrapporten av 1987 var konferansen så vellykket at det ble bestemt at initiativet skulle videreføres.²⁰⁹ Den andre nordiske konferansen ble arrangert i Stockholm i 1988.²¹⁰

I arbeidet med oppgaven har det ikke lyktes å finne rapportene til de to første konferansene, men jeg har funnet informasjonsskrivet som ble sendt ut til de påmeldte deltakerne av den første nordiske konferansen i Oslo. Konferansen var så populær at det var flere påmeldte enn plasser, og noen fikk avslag. Informasjonsskrivet viser at dette fortsatt er et prosjekt i startfasen. Det blir minnet om at seminaret er for psykoterapeuter, og at det forutsettes

²⁰⁴ Lavik, *Rapport fra seminaret "tortur, dens medisinske, psykologiske og sosiale effekter, forebyggelse og behandling"*.

²⁰⁵ Lavik, *Rapport fra seminaret "tortur, dens medisinske, psykologiske og sosiale effekter, forebyggelse og behandling"*.

²⁰⁶ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

²⁰⁷ Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1987*, 8.

²⁰⁸ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 7. januar 2019.

²⁰⁹ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1987*, 8.

²¹⁰ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*, 12.

generell erfaring, i tillegg til erfaring fra arbeid med volds- og torturrammede flyktninger. Seminaret var bygget opp slik at det ikke var noe formelt program eller forberedte foredrag, men det var deltakernes egne erfaringer som la grunnlaget for hva som skulle bli diskutert på konferansen. Derfor var det viktig at deltakerne tenkte igjennom egenopplevde opplevelser før møtet, for å kunne bidra i en konstruktiv utveksling av kunnskap og ideer.²¹¹ Det ble allikevel lagt opp til noen basistemaer som diskusjonene kunne dreie seg rundt. Det omhandlet hvilke rammebetingelser det skulle være for psykoterapi med torturrammede, blant annet hvordan terapeuten skulle forholde seg til grunnleggende forskjeller i verdisystemer, hva behandlingen skulle inneholde og hvordan den skulle foregå. Innunder dette punktet ble det også listet opp hva som kunne kreves av terapeuter, blant annet hvilken ideologisk-politisk forlikelighet de hadde.²¹²

Arbeidet med en nordisk konferanse illustrerer godt hvordan psykologene og psykiaterne var opptatt av å bygge opp både små og store kunnskapsnettverk. Det var viktig å danne et nettverk på bakgrunn av felles verdier og normer; derav diskusjonen rundt terapeutens ideologiske og politiske overbevisning. Samtidig var deres egenopplevde erfaringer viktig for å danne en felles forståelse og kunnskapsbase for traumebehandling av flyktninger.

Den tredje nordiske konferansen ble holdt i Stockholms skjærgård, ved Utö Vårdshus i juni 1989. Konferansen ble arrangert av Hallunda PBU, Sydvästra Omsorgsråde og Senter for torturerte flyktninger ved det svenske røde kors. Konferansen ble titulert *Psykoterapeuten og den traumatiserte flyktningen*.²¹³ I sin åpningstale av konferansen adresserte psykolog Marika Lindblom-Jakobsen noe av de oppmøtte psykiaterne og psykologene i det nordiske samarbeidet hadde til felles i deres arbeid med traumatiserte flyktninger:

Varför börjar man med flyktingarbete när detta arbete hittills har hört till lågstatussysselsättningen inom psykoterapeutverksamheten? Kanske i mitt fall delvis för at jag själv kom till Sverige som flyktingbarn efter

²¹¹ Psykososialt team for flyktninger. «Nordisk seminar for psykoterapeuter engasjert i behandling av flyktninger rammet av alvorlig vold, Oslo 8.-10. Mai», *Påmeldingsbekreftelse til seminar*, 20. april 1987.

²¹² Psykososialt team for flyktninger. «Nordisk seminar for psykoterapeuter engasjert i behandling av flyktninger rammet av alvorlig vold, Oslo 8.-10. Mai».

²¹³ Den tredje nordiske konferansen. «Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktningen», Föreläsningar och seminarier, *Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus*, 2-4 juni 1989.

Ungernrevolten 1956. Men också för att jag har **humanitära ideal och har upprörts över det som händer i världen.**²¹⁴

Med denne uttalelsen satte Lindblom-Jakobsen fingeren på en felles ting de nordiske psykologene og psykiaterne hadde til felles: At et personlig og humanitært engasjement var en fellesnevner for de som arbeidet med flyktningers psykiske helse, og at de delte et felles verdisystem. Det er lett å se likhetstrekkene med de norske psykologene og psykiaterne. Lindblom-Jakobsen hadde en bakgrunn som har gitt henne et personlig initiativ og interesse for å arbeide med flyktninger, i tillegg ble hun påvirket av verdenshendelsene rundt henne, og dette ga henne et humanitært engasjement som hun tok med videre i sitt arbeid.

Lindblom-Jakobsen fortsatte å snakke om tortur og menneskerettighetsbrudd. Hun trakk frem at det foregikk tortur i cirka 100 land i verden, og at torturens brutalitet og raffinerte metoder hadde opprørt og sjokkert henne. Dette var en svært viktig årsak til hun startet sitt arbeide på senteret for torturerte flyktninger ved Røde kors, fordi hun ønsket å motvirke effektene denne torturen hadde på menneskets liv og psykiske helse. Videre snakket hun om den forvirringen og følelsen av å overveldes som hun hadde møtt i seg selv ved starten av sitt arbeide.²¹⁵ Slik kan en se at terapeuten fra Sverige også hadde et behov for å møtes i et felles forum for å utveksle erfaringer og ideer. Å danne arenaer, slik som den nordiske, men også internasjonale og nasjonale rom synes viktig for å kunne bidra til en utvikling på feltet, og gjøre psykologene og psykiaterne trygge på seg selv. Samtidig bidro dette til å skape et forum der en kunne diskutere hvilke verdier og normer terapeuten og terapien skulle rette seg etter.

Slik det fremgår av rapporten fra den tredje nordiske konferansen var det ingen fra Psykososialt team for flyktninger som holdt forberedte innlegg eller foredrag. Alle temaene som ble tatt opp på konferansen dreide seg om psykoterapeuten i møte med flyktningen og var blant annet erfaringer med familieterapi, hvordan det første intervjuet med flyktningen skulle foregå og hvilke terapeutiske metoder psykologen kunne bruke i møte med flyktninger med psykososiale problemer. I et annet foredrag holdt av Marika Lindblom-Jakobsen om den torturerte flyktnings indre liv under tiden i fangenskap og tiden i frihet, trakk svensken opp ulike metoder som kunne brukes i behandlingen, blant annet vitnemålsmetoden (beskrevet i

²¹⁴ Lindblom-Jakobsen, Marika. «Öppningsanförande vid 3:e nordiska konferensen: ”Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktningen» *Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktningen, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus, 2-4 juni 1989*, 1.

²¹⁵ Lindblom-Jakobsen, «Öppningsanförande vid 3:e nordiska konferensen: ”Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktningen», 1-2.

kapittel 3) Dette viser igjen at «psykologene fra sør» var viktig for kunnskapsdannelse i land også utenom Norge, og at deres innflytelsessfære var stor.²¹⁶

Fellesnevneren for de ulike foredragene på konferansen var at psykologene og psykiaterne delte terapeutisk kunnskap, og at dette stort sett var erfaringer de selv hadde ervervet seg og som de ønsket å dele for å danne et nordisk kunnskapsnettverk. Ved å snakke om sitt eget yrkesliv utvekslet de ideer og lagde nye normer. Behovet for en forskningsbasert plattform viser hvor nytt feltet var og at behovet for kunnskap var stort.

Den fjerde nordiske konferansen for psykoterapeuter som arbeidet med traumatiserte flyktninger ble holdt på Halvorsbøle hotell i Oslo, i september 1990.²¹⁷ Fra Psykososialt team for flyktninger deltok Carl Ivar Dahl, Nils Johan Lavik og Nora Sveaass.²¹⁸ Edvard Hauff var ikke deltaker på kurset, men holdt et foredrag sammen med Carl Ivar Dahl, kalt «Psykoterapi med traumatiserte flyktninger. Synspunkter på rammebetingelser og grunnleggende behandlingsprinsipper». Nora Sveaass holdt foredraget «Presentasjon av behandling av tre torturerte kvinner» sammen med sjefpsykolog fra Ullevål sykehus, Eva Axelsen.²¹⁹ Blant andre foredrag holdt Leo Eitinger også et innlegg om migrasjon, flyktninger og psykisk helse der han etterlyste mer forskningsarbeid om flyktninger.²²⁰

Innbydelsen til konferansen viser godt det tette samarbeidet og det lille miljøet det var, til tross for at det var en nordisk dimensjon. De av deltakerne som ankom Norge med fly, ble møtt på flyplassens bussholdeplass av Nora Sveaass og Carl Ivar Dahl.²²¹ I innbydelsen ba de også deltakerne om å melde inn interessante artikler, bøker, rapporter eller filmer som omhandlet flyktninger og traumer, og som var sentrale på feltet. Disse tipsene skulle senere

²¹⁶ Lindbom-Jacobsen, Marika. «Dynamiska aspekter på den torterade flyktingens indre liv under fangelsetiden och i frihet», i *Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus*, 2-4 juni 1989.

²¹⁷ Den fjerde nordiske konferanse. «Den fjerde nordiske konferanse for psykoterapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Program*, Oslo/Halvorsbøle: 14.-16. september, 1990.

²¹⁸ Den fjerde nordiske konferanse «4. nordiske konferanse for terapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Deltakerliste*, udatert 1990.

²¹⁹ Program fra Den fjerde nordiske konferanse for psykoterapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger, Halvorsbøle Oslo, 14.-16. september 1990.

²²⁰ Den fjerde nordiske konferanse. «Den fjerde nordiske konferanse for psykoterapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger».

²²¹ Ahlberg, Nora. «Kjære deltaker på den 4. Nordiske konferansen for psykoterapeuter Som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Informasjonsskriv til deltakerne på den fjerde nordiske konferansen for terapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger*, udatert 1990.

distribueres til alle konferansens deltakere som et ledd i erfaringsutvekslingen.²²² Dette vitner om et privat og dypt engasjement.

Den nasjonale dimensjonen

I årene 1986 til 1988 var det også en rekke nasjonale konferanser som ble arrangert på ulike steder i Norge.²²³ En ser en stor økning i antall holdte seminarer og kurs i Norge fra fem kurs i 1986 til 44 kurs i 1988.²²⁴ Målet med seminarene var å knytte et tettere bånd og stimulere til samarbeid med helsevesenet i kommunene, i tillegg til en økt forståelse for arbeidet med flyktninger og psykisk helse.²²⁵ I skriftlige evalueringer gjort av teamet formidlet deltakere av seminarene et stort behov for å lære mer om flyktnings mentale helse.²²⁶ Målgruppen var personell i forskjellige sektorer som arbeidet direkte med flyktninger. Seminarene foregikk slik at deltakerne selv presenterte problemstillinger og materiale de ønsket å diskutere, og teamet bidro med fagpersoner og forskning som kunne kaste lys over temaene som ble tatt opp. Medlemmer av teamet bidro også med innlegg.²²⁷

I arbeidet med oppgaven har jeg fått tak i et skriv om en seminarserie om flyktningsituasjon og mental helse holdt av Psykososialt team for flyktninger i 1987. Serien skulle ta for seg forskjellige forhold som hadde betydning for terapeutens forståelse for flyktingenes psykososiale situasjon og reaksjonsmønster og målgruppen var alle som var engasjert i flyktingarbeid.²²⁸ Seminarene omhandlet blant annet tortur og behandlingen av torturrammede, psykososial helse hos muslimske kvinner og latinamerikanske flyktninger. Seminaret var todelt, med en teoretisk del som besto av et foredrag, og en praktisk del der deltakerne skulle presentere egne erfaringer som var knyttet til den teoretiske delen.²²⁹ Seminarserien illustrerer godt hvordan teamet ønsket å bidra til kunnskap om det som kunne være relevante og aktuelle temaer for deltakerne, samtidig som de ønsket en erfaringsutveksling. Dette kan illustrere at dette stadig var et felt i utvikling, der de selv var

²²² Ahlberg, «Kjære deltaker på den 4. Nordiske konferansen for psykoterapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger».

²²³ 1986: Fem seminarer i følgende kommuner: Bærum, Follo, Kristiansand og Ålesund, se Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1986*. 1987: Dagsseminarer i Karmøy, Haugesund, Kongsvinger, Elverum og Ringsaker, i tillegg til åtte seminarer i regi av Psykososialt team for flyktninger, se Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1987*. 1988: 44 seminarer/kurs i Norge, se Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*.

²²⁴ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1986* og Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*.

²²⁵ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1986*, 13.

²²⁶ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1987*, 7.

²²⁷ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport, 1986*, 13.

²²⁸ Dahl, Carl Ivar og Borghild Volckmar, «Seminarserie om flyktningsituasjonen og mental helse. Rammefaktorer og psykososiale problemstillinger», Oslo, 26.03.1987.

²²⁹ Dahl, Carl Ivar, «Flyktingarbeider-seminar vår 87 og videre», *Rundskriv*, 12. Mars 1987.

interesserte i å tilegne seg ny kunnskap ved å høre deltakernes erfaringer.

Det har i arbeidet med oppgaven ikke vært mulig å få tak i en årsrapport fra 1989. Det kan hende at en slik rapport ikke eksisterer, da teamet egentlig skulle avslutte i 1988, men fortsatte på gamle midler i 1989.²³⁰

4.4 Epistemiske samfunn og transnasjonalisme

Innenfor både den internasjonale, nordiske og nasjonale dimensjonen ser en viktigheten av utveksling av ideer og erfaringer. Det var et ønske om en kunnskapsplattform og å etablere ett sett med normer og verdier en skulle arbeide etter. For å få til denne utvekslingen av kunnskap dannet de norske psykologene og psykiaterne både nasjonale og internasjonale nettverk.

Statsviterne Margarat Keck og Kathryn Sikkink definerer disse nettverkene som «transnational advocacy networks». Kjernen i disse nettverkene er utveksling av informasjon i både uformelle og formelle forum.²³¹ Dette sees også i de norske psykologene og psykiaternes arbeid. De har kontakt i formelle forum som internasjonale konferanser og seminarer, men har også uformell kontakt, som da Nora Sveaass dro på studietur til Chile og Argentina for å møte menneskerettighetsorganisasjoner. Keck og Sikkink trekker også frem at nettverkene er bundet sammen av delte verdier og en delt diskurs.²³² Psykologene og psykiaterne var knyttet sammen av mer enn kun deres yrkesvalg, de var knyttet sammen på grunn av en overbevisning om at flyktninger de møtte i behandlingsrommet hadde grunnleggende rettigheter. Ved å arrangere og delta på konferanser nasjonalt og internasjonalt ønsket de å etablere et sett med felles normer og en felles diskurs. For psykologene og psykiaterne handlet dette om mer enn kun utviklingen av et fagfelt, men ble også sett på som et rettighetsarbeid.²³³

Peter Haas kaller disse transnasjonale nettverkene for epistemiske samfunn, og definerer dem som et nettverk av profesjonelle, med en anerkjent ekspertise og kompetanse innenfor et

²³⁰ Psykososialt team for flyktninger, *Årsrapport 1988*, 26.

²³¹ Keck og Sikkink, *Activists Beyond Borders*, 9.

²³² Keck og Sikkink, *Activists Beyond Borders*, 2.

²³³ Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017.

spesifikt felt.²³⁴ Epistemiske samfunn spiller en viktig rolle i transnasjonalt arbeid, fordi de med sine eksperter på et fagområde kan oppnå høy legitimitet blant politiske beslutningstakere. Ved å ha faglig ekspertise kan de hjelpe stater til å identifisere både problemer og løsninger, og epistemiske samfunn kan derfor potensielt oppnå mye makt. Epistemiske samfunn har også makt på den måten at de kan presentere nye ideer og bidra med ny informasjon som kan forme politiske beslutninger.²³⁵ Makten et epistemisk samfunn får kan bidra til at de kan påvirke statlige beslutninger. Ifølge Haas får epistemiske samfunn makt fordi det i vårt globaliserte og integrerte samfunn er knyttet usikkerhet innad i statene om hvordan de skal takle nasjonale utfordringer fordi dette kan ha påvirkning på det internasjonale samfunnet. For å takle denne utfordringen blir statene avhengig av forskere som kan innhente opplysninger og tolke resultater og minimere farene for uforutsette konsekvenser. Dermed blir kunnskap en viktig maktfaktor, og forskerne kan påvirke statene til å få sine funn institusjonalisert.²³⁶

Nettopp derfor blir psykologene og psykiatrerne dualitet som både aktivister og profesjonelle viktig. De norske psykologene og psykiatrerne hadde en moralsk appell som ga god gjenklang i den historiske konteksten de befant seg i. I tillegg kunne de fremme en faglig kunnskap som ga dem større makt enn om de kun hadde vært aktivister. Dermed fikk de kanskje også større politisk og statlig gjennomslag, blant annet ved opprettelsen av Psykososialt team for flyktninger.

I kraft av sitt arbeid delte psykologer og psykiatrer et faglig fellesskap, der de var enige om forskningsmetode og årsaksforklaringer. De profesjonelle fagnormene gjorde at de forsto ting likt og slik dannet de et epistemisk samfunn. Det epistemiske samfunnet kan både forstås i et lite og stort perspektiv. Psykososialt team for flyktninger kan defineres som et epistemisk samfunn, men det epistemiske samfunnet kan også inkludere alle psykologene og psykiatrerne som møttes på internasjonale konferanser mot tortur, og som så behovet for et traumetilbud for de torturerte. Felles for både det lille og det store perspektivet er at psykologene og psykiatrerne delte et felles sett av normer og verdier som kom til syne i deres arbeid med tortur og traumebehandling av flyktninger.

²³⁴ Haas, "Epistemic Communities and International Policy Coordination", 3.

²³⁵ Haas, "Epistemic Communities and International Policy Coordination", 2-3.

²³⁶ Haas, "Epistemic Communities and International Policy Coordination", 3-4.

5. Avslutning

5.1 Etterord

I et informasjonsskriv fra Psykososialt team for flyktninger utgitt i 1988 skriver Edvard Hauff om sin fremtidsvisjon for flyktnings traumetilbud i år 2000.

Spontanflyktninger (asylsøkere) blir ikke lenger sendt som uvelkomne pakker fra dør til dør i Europa. På dette feltet har det internasjonale samfunnet modnet noe, og landene har samarbeidsavtaler som fordeler og regulerer ansvaret mellom dem [...] Når det gjelder helsearbeidet blant flyktingene er situasjonen en helt annen enn i 1987 [...] nå får de fleste tilbud om undersøkelse og differensiert behandling allerede ved ankomst til Norge. Grunnlaget for dette er at det har vært gjennomført flere gode behandlingsstudier på dette feltet de senere år. I det hele tatt er både kliniske og andre tiltak for flyktninger og innvandrere i økende grad basert på kunnskap framkommet gjennom forskning.²³⁷

I 1990 ble Psykososialt team for flyktninger videreutviklet til Psykososialt senter for flyktninger, med Nils Johan Lavik som leder av senteret. Både Edvard Hauff, Carl Ivar Dahl og Nora Sveaass fortsatte som faste ansatte. Senteret virket frem til 2003, da ble det nedlagt og ansvarsområdet ble lagt til det nyopprettede Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Fra 1990 til 2003 ble det publisert nærmere 200 artikler i internasjonale tidsskrifter og bøker av senterets medarbeidere. Det ble også publisert nye 200 artikler i andre fagtidsskrifter og populærvitenskapelige publikasjoner. Medarbeidere fra senteret fortsatte å delta på nasjonale og internasjonale konferanser, og på de 13 årene senteret var i drift bidro de ansatte med omtrent 300 foredrag og presentasjoner på vitenskapelige konferanser.²³⁸ Psykososialt senter for flyktninger fortsatte på samme måte som teamet med å bygge opp en nasjonal kunnskapsbase om flyktnings mentale helse.

5.2 Avslutning

I 1986 ble Psykososialt team for flyktninger opprettet som den første institusjonen for traumebehandling av flyktninger. Denne oppgaven har hatt som sitt formål å undersøke hvordan og hvorfor norske psykologer og psykiatere ble opptatt av traumebehandling av flyktninger.

²³⁷ Hauff, Edvard. «Et syn på fremtiden» *Informasjon fra Psykososialt team for flyktninger*, Nr.1 (1988), 1-2.

²³⁸ Dahl, Carl-Ivar. «Psykososialt senter for flyktninger – exit!», *Linjer fra Psykososialt senter for flyktninger*, nr. 2, 2003, 14.

Det er flere internasjonale trender vi må ta tak i for å kunne forstå hvorfor de norske psykologene og psykiaterne ble opptatt av traumebehandling av flyktninger. For det første må vi se hvilken kontekst psykologene og psykiaternes arbeid utviklet seg i. På 1960- og 1970-tallet vokste det frem et stadig økende solidaritetsengasjement og en solidaritetsbevegelse. I sammenheng med, eller i tillegg til, dette ble psykologene og psykiaterne formet som del av en 1968-generasjon som gjorde opprør mot verdens urettferdighet. Vietnamkrigen og kuppet i Chile blir trukket frem som symboltunge hendelser for både solidaritetsbevegelsen og 1968-generasjon, i kampen mot imperialismen og undertrykkelse. Disse hendelsene var også viktige drivkrefter for psykologene og psykiaternes engasjement.

For det andre ble det et større fokus på menneskerettigheter på 1970-tallet. Ifølge Jan Eckel handlet det om at menneskerettighetsorganisasjoner fikk nye arbeidsmetoder og strategier som appellerte mer til folket, med en større bevissthet rundt legitimitet, dokumentasjon og publikasjon. Samuel Moyn definerer 1970-tallet som de universelle menneskerettighetenes gjennombrudd, der både aktivister, ikke-statlige organisasjoner og stater begynte å arbeide med menneskerettigheter. Psykologene og psykiaterne fikk et begrepsapparat å bruke og solidaritetsbevegelsen gikk flere steder over til å bli en menneskerettighetsbevegelse.

For det tredje bidro internasjonale hendelser som kuppet i Chile til et mye større fokus på tortur. Dette fokuset ble katalysert av menneskerettighetsorganisasjoner – særlig Amnesty International, men også mindre menneskerettighetsorganisasjoner som arbeidet i land med politisk undertrykking. Metoden brukt av menneskerettighetsorganisasjoner for å dokumentere tortur ble utviklet til verktøy som psykologene og psykiaterne kunne bruke i sin behandling. Samtidig knyttet organisasjonene til seg psykologene og psykiaterne for større faglig tyngde i sin aktivisme.

Med fokuset på tortur økte også forskningen på konsekvensene av tortur. Helsepersonell som arbeidet med torturofre, både i land med politisk undertrykkelse og i vertsland, møtte på utfordringer og problemstillinger de ikke hadde svar på. Det økte behovet for behandling og mer forståelse for traumer og konsekvensene av tortur førte til mer forskning og mer kontakt mellom helsepersonell på tvers av landegrenser. Kontakten foregikk både uformelt, der de norske psykologene og psykiaterne reiste på tur til land med politisk undertrykking, og formelt i profesjonelle forum som regionale og internasjonale konferanser. Disse kunnskapsnettverkene ble svært viktige i utviklingen av en traumebehandling for flyktninger.

Aktivismen mot tortur og forskningen på følgene av tortur, førte også til et fokus på andre typer traumer. Mens rehabiliteringssentre i noen land konsentrerte seg utelukkende om tortur ønsket de norske psykologene og psykiaterne et bredere tilbud som inkluderte flere typer traumer. Dette var først og fremst fordi de så et behov hos sine pasienter. De norske psykologene og psykiaterne opprettet derfor et psykososialt tilbud som skulle dekke disse behovene.

Oppgaven er delt inn i tre empiriske kapitler. Det første av disse kapitlene, kapittel 2: *Personlig initiativ og engasjement* viser psykologene og psykiaternes engasjement og hva som formet dem. Opplevelser av krig og konflikt, særlig Vietnamkrigen og Chilekuppet, bidro til at psykologene og psykiaterne ble oppmerksomme på tortur og traumer på to måter. For det første fikk konfliktene stor internasjonal oppmerksomhet – gjennom solidaritets- og menneskerettighetsaktivisme og en intens mediedekning. For det andre førte konfliktene til flyktningstrømmer som bidro til at psykologene og psykiaterne måtte forholde seg til et nytt behov i behandlingsrommet. Samtidig hadde psykologene og psykiaterne et sterkt solidaritetsengasjement som både ble formet av personlige opplevelser og den historiske konteksten de var en del av. Sammen med deres humanitære verdier bidro det til at de var med på den initierende fasen av traumebehandling av flyktninger i Norge.

Kapittel 3: *Ikke-statlige aktørers rolle i fokuset på tortur* viser hvordan ikke-statlige aktører på 1970-tallet fikk et større fokus på tortur. Med Amnesty International i spissen utviklet menneskerettighetsorganisasjoner sine arbeidsmetoder på 1970-tallet. I denne endringen økte de innhenting av informasjon og empiri for å underbygge sine påstander. I dette arbeidet ble det en åpning for forskere som kunne bidra til organisasjonenes legitimitet. Slik ser vi at det var en tilknytning mellom noen av psykologene og psykiaterne og menneskerettighetsorganisasjoner. Edvard Hauff arbeidet på et forskningsprosjekt for Amnesty International og Nora Sveaass var medlem i flere chilenske organisasjoner. I dette arbeidet knyttet psykologene og psykiaterne seg tettere til et profesjonelt fellesskap. Det handlet ikke lenger kun om personlig engasjement, men de oppsøkte steder de kunne arbeide for og lære om tortur og traumer. Nora Sveaass var også på studietur til Chile og Argentina der hun besøkte flere chilenske menneskerettighetsorganisasjoner. Det å besøke organisasjoner i land med politisk undertrykking var også en verdifull faktor i å innhente informasjon for å utvikle feltet i Norge.

Kapittel 4: *Institusjonalisering* viser hvordan traumetilbudet ble institusjonalisert og hvordan psykologene og psykiaterne nå kunne etablere et statlig tilbud. Psykososialt team for flyktninger ble etablert i 1986. Med disse midlene hadde psykologene og psykiaterne mulighet til å arbeide fra en felles plattform og utvikle sin forskning og sitt tilbud. De reiste og samarbeidet med helsepersonell i andre land, og de deltok på konferanser i flere ulike forum. I en internasjonal sammenheng deltok teamet på konferanser arrangert av International Society of Health and Human Rights, der de fikk møte terapeuter fra land med militærregimer og vertsland, og innhente og utveksle erfaringer. I en nordisk sammenheng ønsket teamet å bygge opp et nordisk nettverk som kunne utveksle kunnskap basert på erfaringer som vertsland for flyktninger. Carl Ivar Dahl var en viktig pådriver for et slikt nordisk nettverk. I en nasjonal sammenheng ønsket teamet å få til et bedre samarbeid med kommunene og bidra til at kunnskapen om traumebehandling av flyktninger ble bedre i primærhelsetjenesten, men også i andre sektorer som arbeidet med flyktninger.

Kapitlene viser en utvikling i psykologene og psykiaternes arbeid, der en kan dele inn arbeidet i to faser. Den første fasen var preget av personlige initiativ og solidaritet. Psykologene og psykiaterne arbeidet på egenhånd og oppsøkte miljøer basert på egne erfaringer. På 1980-tallet ble initiativene etablert under en statlig paraply: Psykososialt team for flyktninger. Teamet ble en del av en internasjonal torturrehabiliteringsbevegelse der det ble etablert sentre flere steder i Europa, men også andre steder i verden.

I begge fasene var det å bygge et kunnskapsnettverk viktig. Psykologene og psykiaterne dannet epistemiske samfunn som bidro til å styrke deres posisjon for å etablere et statlig tilbud. Psykologene og psykiaterne var både aktivister og fagpersoner, og det var helt avgjørende at de var begge deler. Det var nettopp denne dualiteten som gjorde at Edvard Hauff fikk gjennomslag for å etablere teamet. Han hadde engasjementet for å kjempe for sin overbevisning og kunnskapen som skulle til for å få legitimitet og politisk gjennomslag. Ved å danne større og mindre kunnskapsnettverk kunne de benytte seg av kunnskap fra hele verden.

Den transnasjonale aktivismen mot tortur ble synlig på flere arenaer. Den ble sett i opprør mot imperialismen og undertrykkelse, i aktivistenes protest-rop utenfor chilenske ambassader og i demonstrasjonstog mot Vietnamkrigen. Den ble sett i menneskerettighetsorganisasjoners arbeid mot tortur, både i arbeidet med å opprette erklæringer og konvensjoner og i arbeidet

med å dokumentere tortur og overgrep. Den ble sett i helsepersonells arbeid med tortur og traumer, både i deres tilknytning til menneskerettighetsorganisasjoner og i deres søken etter kunnskap ved å danne internasjonale forum. Helsepersonell som arbeidet i land med politisk undertrykking og helsepersonell som arbeidet i vertsland for flyktninger utvekslet erfaringer i nasjonale og internasjonale nettverk. Alle disse arenaene bidro til at psykologene og psykiaterne ble opptatt av traumebehandling av flyktninger og bidro til utviklingen av feltet i Norge.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Fra Nora Sveaass sitt private arkiv

Ahlberg, Nora. «Kjære deltaker på den 4. Nordiske konferansen for psykoterapeuter Som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Informasjonsskriv til deltakerne på den fjerde nordiske konferansen for terapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger*, udatert 1990

Buzalgo, Mariana. «Seminarum hållet vid den 3:E Nordiska konferensen ”Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen” Utö den 2 till 4 juni, 1989, Mariana Buzalgo, leg Psykolog», *Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus, Sverige (1989): 19-24*

Dahl, Carl Ivar, «Flyktningarbeider-seminar vår 87 og videre», *Rundskriv fra Psykososialt team for flyktninger*, Oslo, Datert 12. Mars 1987

Dahl, Carl Ivar og Borghild Volckmar, «Seminarserie om flyktingesituasjonen og mental helse. Rammefaktorer og psykososiale problemstillinger», Oslo, 26.03.1987

Den fjerde nordiske konferanse «4. nordiske konferanse for terapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Deltakerliste*, Oslo, 1990

Den fjerde nordiske konferanse. «Den fjerde nordiske konferanse for psykoterapeuter som arbeider med traumatiserte flyktninger», *Program*, Oslo/Halvorsbøle: 14.-16. september, 1990

Den tredje nordiske konferansen. «Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen», *Föreläsningar och seminarier, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus, Sverige, 2-4 juni 1989*

Hauff, Edvard. «Et syn på fremtiden» *Informasjon fra Psykososialt team for flyktninger*, Nr.1 (1988): 1-2

Lavik, Nils Johan. «Organisert vold i et historisk/psykologisk perspektiv – aktører og ofre fra nazismen til 1990-årene», *Rapport fra psykososialt senter for flyktninger*, No. 02, Oslo, 1992

_____ *Rapport fra annen internasjonale konferanse for sentra, institusjoner og individer som arbeider med ofre for organisert vold. San José, Costa Rica, 26. november – 2. Desember 1989*

_____ *Sammendrag fra seminaret ”tortur, dens medisinske, psykologiske og*

sosiale effekter, forebyggelse og behandling”. Santiago, Chile 15. – 18. November 1989

Lindbom-Jacobsen, Marika. «Dynamiska aspekter på den torterade flyktingens indre liv under fangelsetiden och i frihet». *Psykoterapeuten och den traumatiseradflyktingen, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus, 2-4 juni 1989*, 40-44

_____ «Öppningsanförande vid 3:e nordiska konferensen: ”Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen». *Psykoterapeuten och den traumatiserade flyktingen, Rapport fra 3:E Nordiska konferansen Utö Vårdshus, 2-4 juni 1989*

Psykososialt team for flyktninger. «Psykososialt team for flyktninger i Norge», *Flygeblad*, Oslo: Trykket av Ant. Anderssens Trykkeri A/S, 1986

Psykososialt team for flyktninger. «Nordisk seminar for psykoterapeuter engasjert i behandling av flyktninger rammet av alvorlig vold, Oslo 8.-10. Mai», *Påmeldingsbekreftelse til seminar fra Psykososialt team for flyktninger*, Oslo, 20. april 1987

Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1986*, Oslo, 1986

Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1987*, Oslo, 1987

Psykososialt team for flyktninger i Norge, *Årsrapport 1988*, Oslo, 1988

Andre utrykte kilder

ISHHR-konferanse. «List of Centres Participating in the First World Meeting of Psychotherapists Specialized on Victims of Organized Violence», *Deltakerliste*, Paris, 1987

ISHHR-konferanse, «Lista de Participantes/List of Participants», *Deltakerliste*, Costa Rica, 1989

Trykte kilder

Eitinger, Leo. *Psykiatriske undersøkelser hos flyktninger i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget, 1958

Hauff, Edvard, *The stresses of War, Organized Violence and Exile: A Prospective Community Cohort Study of the Mental Health of Vietnamese Refugees in Norway*, Oslo: Oslo: Instituttgruppe for medisinske basalfag, Oslo, 1998

Hauff, Edvard og Per Vaglum. ”Vietnamese Boat Refugees: The Influence of War and Flight Traumatization on Mental Health on Arrival in the Country of Resettlement”. *Acta Psychiatrica Scandinavia*, Vol. 88, No. 3 (1993): 162-168

Hauff, Edvard, Leo Eitinger, Arne Fossum og Ulrik Malt. «Psychological and Social Consequences of Torture: A Pilot Study», *Tidsskrift for den norske legeforening*, Vol. 102, NO. 11 (1982): 613-616

Kongressreferat fra Lysebu. «Tortur og fangebehandling – legens ansvar», *Tidsskrift for Den norske legeforening*, nr. 34 (1973): 2504-2505

Lavik, Nils Johan. *Ungdoms mentale helse: en empirisk-psykiatrisk undersøkelse om psykisk helse og tilpasning blant ungdomsskoleelever i et by- og bygdeområde i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget, 1976

Ødegård, Ørnulv. *Emigration and Insanity: A Study of Mental Disease among the Norwegianborn Population of Minnesota*. København: Munksgaard, 1932

_____ «Utvandrere og psykiatrisk sykелighet». *Og livet går videre Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982

Artikler fra *Linjer*, tidsskrift fra Psykososialt senter for flyktninger

Dahl, Carl-Ivar. «Psykososialt senter for flyktninger – exit!», *Linjer fra Psykososialt senter for flyktninger*, nr. 2, (2003): 12-14

Fannemel, Eva. «Vi kan ikke la oss overvelde –En samtale med Nora Sveaass, generalsekretær i International Society for Health and Human Rights», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr. 1, (1999): 8-10

Lavik, Nils Johan. «Flyktninger og psykiatri 1945-1955, folkeforflytninger i krigens kjølvann». *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*. Nr. 2 (1996): 14-16

Sveaass, Nora. «Menneskerettigheter og psykososialt arbeid», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr 1, (1991): 7

Nygård, Mette. «Med frykten som våpen». I *Linjer fra Psykososialt senter*, nr. 2, (1991): 5-6

Volckmar, Borghild. «Fra ide til virkelighet – det psykososiale arbeidet i Norge», i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr. 1 (1991): 12

_____ «Forskning – som en del av en helhet», intervju med Edvard Hauff i *Linjer fra psykososialt senter for flyktninger*, nr 1, (1991): 13-14

Andre kilder

Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 10. november 2017

Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 21. februar 2018.

Telefonsamtale med Sverre Varvin, Oslo, 20. april 2018

Samtale med Edvard Hauff, Oslo, 28. mai 2018

Samtale med Solveig Dahl, Oslo, 12. september 2018

Samtale med Nora Sveaass, Oslo, 7. januar 2019

Mailkorrespondanse med Loes H.M. van Willigen, Oslo-Amsterdam, 18. januar 2019

Telefonsamtale med Nora Sveaass, Oslo, 22. oktober 2019

Benyttede nettsider

Aktive fredsreiser. «Overrasket og glad for fredspris i Risør»,
http://www.aktivefredsreiser.no/freds dager/2008/edvard_hauff-08.htm, [Hentet 20.05.2018]

Amnesty International. «1970-tallet: Amnesty blir en respektert organisasjon»,
<https://amnesty.no/1970-tallet-amnesty-blir-en-respektert-organisasjon>, [Hentet 09.01.2019]

Buvollen, Hans Petter og Ottar Julsrud. «Chiles historie», *Store norske leksikon*,
https://snl.no/Chiles_historie#-Militærdiktaturet, [Hentet 06.02.2018].

Crocq, Marc-Antoine og Louis Crocq. "From Shell-Shock to War and War Neurosis to Posttraumatic Stress Disorder – A History of Psyhotraumatology". *Dialogues of Clinical Neuroscience*, Vol. 2, No. 1 (2000),
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3181586/> [Hentet 12.10.2017]

Den norske Helsingforskomité. «Nora Sveaass får UiOs menneskerettighetspris»,
<https://www.nhc.no/nora-sveaass-far-uio-menneskerettighetspris/>, [Hentet 12.10.2019]

Det norske kongehus. «Utnevnelse til St. Olavs orden»,
<https://www.kongehuset.no/nyhet.html?tid=172911&sek=26939>, [Hentet 12.10.2019]

Heiberg, Astrid Nøklebye, Sverre Varvin, Lars Weisæth og Bjørn Østberg. «Minneord»,
Tidsskriftet den norske legeforening, https://tidsskriftet.no/2014/02/oss_imellom/minneord, [Hentet 20.02.2019]

ISHHR. "Past Conferences", <http://ishhr.com/past-conferences/>, [Hentet 22.02.18]

Regjeringen. «Nora Sveaass valgt inn i FNs underkomité for forebygging av tortur»,
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forebygging-tortur/id2008870/>, [Hentet 12.10.2019]

Scwelle Foundations Contributors to Peace, "CINTRAS: Center for Psychological Health and Human Rights in Chile", <https://dieschwelle.de/nc/en/topics/article/news/cintras>

center-for-psychological-health-and-human-rights-in-chile.html, [Hentet 07.02.2019]

Toft, Martin. «Nils Johan Lavik fekk UiOs menneskerettspris», Uniform: Nettavis for Universitetet i Oslo, <https://www.uniform.uio.no/nyheter/2009/10/fekk-utdelt-uio-s-menneskerettspris.html>, [Hentet 21.05.2018]

Vietnamesiske flyktninger minnesmerke, «70 000 båtflyktninger ble reddet til havs og 6500 reddet av norskeskip», <http://www.taknorge.no/Redning.html>, [Hentet 26.10.2019]

Universitetet i Oslo. «Tidligere vinnere av UiOs menneskerettighetspris», <https://www.uio.no/om/tall-og-fakta/uio-priser/menneskerettighetsprisen/prisvinnere/>, [Hentet 21.05.2018]

Litteratur

Askevold, Finn. «Krigsseilersyndromet». *Og livet går videre...» Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner. Festskrift til Leo Eitinger på 70-årsdagen 12. desember 1982*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982

Basoglu, Metin (redaktør). *Torture and its consequences – Current treatment approaches*. Great Britain: Cambridge University Press, 1992

Becker, David, Elizabeth Lira, Maria Isabel Castillo, Elena Gomez, Juana Kovalskys. “Therapy with Victims of Political Repression in Chile: The Challenge of Social Reparation”. *Journal of Social Issues*, Vol. 46, No. 3 (1990): 133-149

Brochmann, Grete, «1980-åra – flyktningene kommer». I *Norsk innvandringshistorie, i globaliserings tid 1940-2000*, redigert av Knut Kjeldstadli, Oslo: Pax Forlag AS, 2003

Burgers, Jan Herman and Hans Danelius. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1988

Burke, Ronald og Steven L. B. Jensen. ”From the Normative to the Transnational: Methods in the Study of Human Rights History”. I *Research Methods in Human Rights: A Handbook*, redigert av Bård A. Andreassen, Hans-Otto Sano og Siobhan Mc Inerney-Lankford, England: Edward Elgar Publishing, 2017

Clark, Ann Marie. *Diplomacy of Conscience: Amnesty International and Changing Human Rights Norms*. Princeton: Princeton University Press, 2001

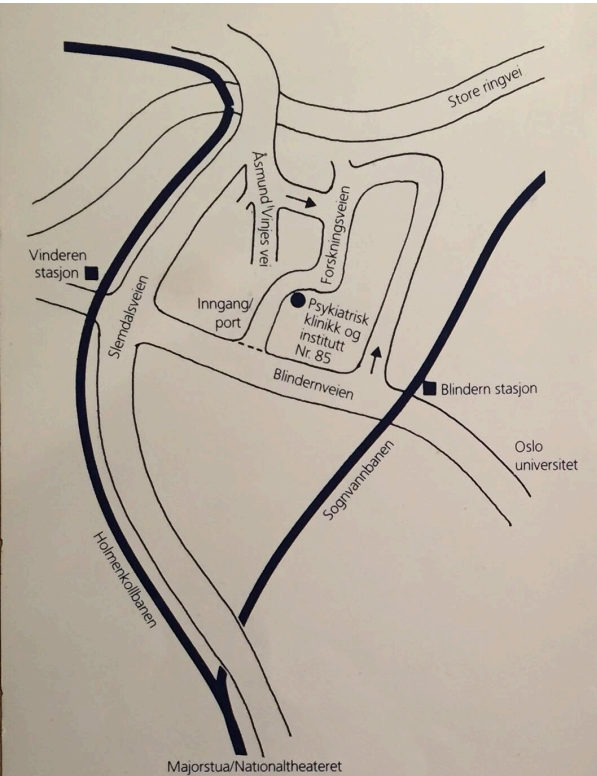
Clavin, Patricia. ”Defining Transnationalism”. *Contemporary European History*, vol. 14, No. 4 (2005): 421-439

- Danelius, Hans. "Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", *Nordic Journal of International Law*, Vol. 58, No. 2, (1989): 172-184
- Eckel, Jan. "The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the Changing Fate of Human Rights Activism from the 1940s through the 1970s" i *Humanity Journal* Vol. 4, No 2 (2013): 183-214
- Engle Karen, "From Skepticism to Embrace: Human Rights and the American Anthropological Association from 1947-1991". *Human Rights Quarterly*, vol 23, No.3 (2001): 536-559
- Fossum, Arne. «Psykiske følger av tortur», «Og livet går videre...» *Ekstreme påkjenninger menneskets reaksjoner. Festskrift til Leo Eitinger på 70-årsdagen 12. desember 1982*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982
- Førland, Tor Egil. «1968 som symbol på frihet og selvbestemmelse». *1968 – Opprør og motkultur på norsk*, redigert av Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik, Oslo: Pax Forlag A/S, 2006
- Førland, Tor Egil og Trine Rogg Korsvik, *Ekte sekstiåttre*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2008
- Genefke, Inge Kemp. *Torturen i verden – den angår os alle*. Danmark: Hans Reitzels forlag, 1986
- Haas, Peter M. «Epistemic Communities and International Policy Coordination», *International Organization*, Vol. 46, No. 1, Knowledge, Power and International Policy Coordination, 1992, [Hentet 13.08.2018]
- Hauff, Edvard. «Psykiske lidelser hos flyktninger og innvandrere», *Og livet går videre – Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982
- Haugsgjerd, Svein. «Psykoanalyse og samfunn – innspill til 1990 årene». *Sykdom, sjel og samfunn – Festskrift til Nils Johan Lavik*, redigert av Henry Notaker og Willy Pedersen, Oslo: Pax Forlag A/S, 1991
- Keck, Margaret E., og Kathryn Sikkink. *Activists beyond borders – Advocacy Networks in International Politics*. USA: Cornell University Press, 1998
- Kelly, Patrick William. *Sovereign Emergencies: Latin America and the Making of Global Human Rights Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018
- Kelly, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture and the Recognition of Cruelty*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012
- Keys, Barbara. "Anti-torture Politics: Amnesty International, the Greek Junta, and the Origins of the Human Rights "Boom" in the United States". *The Human Rights Revolution – An International History*, redigert av Akira Iriye, Petra Goedde og William I. Hitchcock, Oxford: Oxford University Press, 2012

- Lavik, Nils Johan. "Organized Violence and Mental Health - Historical and Psychological Perspectives on the 20th Century". I *Pain and Survival: Human Rights Violations and Mental Health*, redigert av Nils Johan Lavik, Nora Sveaass, Mette Nygård og Eva Fannemel, Oslo: Scandinavian University Press, 1994
- Lepore, Jill. "Historians Who Love Too Much – Reflections on Microhistory and Biography". *The Journal of American History*, Vol. 88, No. 1 (2001): 129-144
- Lie, Birgit, Gwynyth Overland og Eugene Guribye (redaktører), *Nordic Work with Traumatized Refugees – Do we Really Care*, Storbritannia: Cambridge Scholars Publishing, 2014
- Madsen, Michael Rask. *The European Court of Human Rights Between Law and Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2011
- Messer, Ellen. "Anthropology and Human Rights". *Annual Review of Anthropology*, vol 221, No 1, (1993): 221-249
- Moyn, Samuel. *The Last Utopia: Human Rights in History*. USA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2010
- Neier, Arieyh. *The International Human Rights Movement – A history*. Oxford/Princeton: Princeton University Press, 2012
- Panter, Sarah, Johannas Paulman og Margit Szöllösi-Janze. "Mobility and Biography: Methodological Challenges and Perspectives". I *Mobility and Biography*, redigert av Sarah Panter, DeGruyter, 2015
- Pedersen, Willy og Henry Notaker (redaktører). *Sykdom, sjel og samfunn: festskrift til Nils Johan Lavik*. Oslo: Pax, 1991
- Power, Jonathan. *Amnesty International. The Human Rights Story*. Great Britain: Pergamon Press, 1981
- Repstad, Pål. «Mangfoldet bak sekstiåttermytene. Trekk fra norsk kristen radikalisme, 1967 -72», *Sykdom, sjel og samfunn – Festskrift til Nils Johan Lavik*, redigert av Henry Notaker og Willy Pedersen, Oslo: Pax Forlag A/S, 1991
- Skjæraasen, Magne. *Lege for livet. En bok om Leo Eitinger – medmennesket*. Oslo: Cappelen forlag, 1998
- Sund, Arne og Lars Weisæth. «Katastrofepsykiatri i Norge. En industriulykke på land og en oljekatastrofe i Nordsjøen». *Og livet går videre – Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner*, redigert av Nils Retterstøl, Arne Sund, Arne Fossum og Astrid Nøklebye Heiberg, Oslo: Universitetsforlaget, 1982
- Sveaass, Nora. «Brasil», *PaxLeksikon, Bind 1 A-B*, Oslo: Pax Forlag, 1978

- Sveaass, Nora, Edvard Hauff og Birgit Lie. «Refugees and Healthcare in Norway: Historical View and Critical Perspectives», *Nordic Work with Traumatized Refugees – Do We Really Care*, redigert av Birgit Lie, Gwynyth Overland og Eugene Guribye. Storbritannia: Cambridge Scholars Publishing, 2014
- Sveaass, Nora og Nils Johan Lavik. *Politisk Psykologi*. Oslo: Pax, 2005
- Sveaass, Nora og Marianne Jakobsen. «Å gjenoppbygge et liv i eksil – erfaringer fra psykososialt arbeid med flyktninger». *Samfunn og psykiske lidelser. Samfunnsvitenskapelige perspektiver – en introduksjon*. Oslo: Gyldendal, 2002.
- Tolley, Howard B. *The International Commission of Jurists: Global Advocates for Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994
- Vik, Hanne Hagtvedt. "Taming the states: The American Law Institute and the 'Statement of Essential Human Rights'". *Journal of Global History*, Vol 7, No. 3 (2012): 461-482
- Wildenthal, Lora. "Imagining Threatened People". I *Imagining Human Rights* redigert av Susanne Kaul og David Kim. Berlin: De Gruyter, 2015
- Willigen, Loes van. "Organization of care and rehabilitation services for victims of torture and other forms of organized violence: a review of current issues". I *Torture and its consequences*, redigert av Metin Basoglu, Storbritannia: Cambridge University Press, 1992
- Winter, Jay og Antoine Prost. *Rene Cassin and Human Rights: From the Great War to the Universal Declaration*. USA: Cambridge University Press, 2. utgave, 2013

Vedlegg

Psykososialt team
for flyktninger i Norge

Majorstua/Nationaltheateret

PT PSYKOSOSIALT
SYCHOSOCIAL
TEAM FOR FLYKTNINGER I NORGE
TEAM FOR REFUGEES IN NORWAY

Denne brosjyren finnes på norsk, engelsk, spansk, arabisk, farsi og vietnamesisk og kan bestilles gratis fra Psykososialt team for flyktninger i Norge.

Psykososialt team for flyktninger i Norge 1986
Konsulent: Statens informasjonstjeneste
Design: Mike Mills
Opplag: 8.000 norsk/5.800 øvrige språk
Trykk: Ant. Anderssens Trykkeri A/S

IK-2208

Flygeblad med informasjon utgitt av Psykososialt team for flyktninger i 1986. Gjengitt med tillatelse.